Kč 30,– 5782 ZÁŘÍ 2021 *ROČNÍK 83*

ראש חדש ROŠ CHODEŠ

ELUL
TIŠRI

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Ludwig Meidner: *Prorok Jonáš*, 1941. (K textu na stranách 14–15.)

DOBRÝ A ÚSPĚŠNÝ ROK 5782 – לשנה טובה תשפ"ב תכתבו

TRYZNA V TEREZÍNĚ

Vzpomínková akce k uctění obětí nacistické perzekuce se letos uskuteční v neděli 5. září na Národním hřbitově před Malou pevností mezi desátou a dvanáctou hodinou. Pořadatelem je Památník Terezín pod záštitou ministra kultury ČR, spolupořadateli Ústecký kraj, Město Terezín, Federace židovských obcí v ČR a Terezínská iniciativa. Hlavní projev přednese předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský. *pt*

EVROPSKÉ DNY ŽIDOVSKÉ KULTURY 2021

Na první zářijovou neděli připadá letos již dvacátý druhý ročník Evropského dne židovské kultury, jehož cílem je sblížení židovské a nežidovské společnosti, ale také ochrana židovského kulturního dědictví. V jeho rámci připravili pořadatelé v ČR pestrou nabídku programů:

Synagoga Úštěk: neděle 5. 9. od 17.00 – Židovské písně v podání Petry Ernyeiové s doprovodem kytary a kontrabasu. Koncert se koná za finanční podpory Nadačního fondu obětem holocaustu.

Židovská obec Brno: neděle 5. 9. od 18.00, sál OVK na tř. Kpt. Jaroše 3 – vernisáž výstavy americko-belgické abstraktní malířky s židovskými kořeny Valentine Svihalek.

Neděle 5. 9., 13.00–16.00, synagoga Agudas Achim Brno – komentované prohlídky. Pondělí 6. září od 17.00, Vila Löw Beer, Drobného 22 – slavnostní zahájení putovní dvojvýstavy *Přetnuté životy a Archy rodiny Maierovy.* Společně s výstavou bude představeno i první české vydání *Deníku Ruth Maierové* za přítomnosti norského autora Jana Erika Volda.

Synagoga Polná: neděle 12. 9. od 17.30 – Koncert při příležitosti Evropského dne židovské kultury a k připomínce polenské židovské komunity, na němž vystoupí Peter Györi a jeho hosté. Koncert se koná za finanční podpory Nadačního fondu obětem holocaustu.

JudaFest: středa 1. 9. – neděle 5. 9. Letošní JudaFest bude pojat jiným způsobem. Bude se jednat o vícedenní akci, což umožní rozložit program do několika dnů s cílem nabídnout návštěvníkům co nejširší škálu kulturní pořadů a představit v nich českou židovskou kulturu nejen v Praze, ale i v jiných městech ČR. Celý festival pořádá Česká unie židovské mládeže a je financován s laskavou podporou Nadačního fondu obětem holocaustu a Federace židovských obcí. Spolupořadateli jsou ŽO Plzeň, Brno a Liberec. Podrobný program celého festivalu najdete na www.fzo.cz *fzo*

AKTUALITY

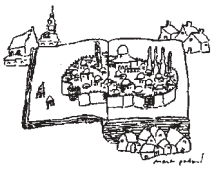

VÝSTAVY V SYNAGOGÁCH

V rámci projektu Deset hvězd lze ještě na podzim navštívit nejen stálé expozice, ale i krátkodobé výstavy, přednášky a koncerty. V březnické synagoze je až do 31. 10. přístupná výstava mimořádných záběrů české krajiny, pořízených kameramanem a fotografem Lubomírem Stiburkem, nazvaná *Naše zem s nadhledem*. V synagoze v Brandýse nad Labem jsou (rovněž do 31. 10.) vystaveny pod názvem *Izrael – ráj ornitologů* práce Martina Lazaroviče, ornitologa a fotografa přírody. *ca*

TEREZÍN VIRTUÁLNĚ

Stejně jako další muzea a památky v České republice snažil se i Památník Terezín využít období dlouhodobé nucené uzavírky ke zlepšení svých internetových služeb. Od letošního roku si mohou zájemci zdarma a ze svého domova projít všechny externí i vnitřní expozice Památníku Terezín. Slouží k tomu unikátní 3D model, který je k dispozici na webových stránkách www.pamatnik-terezin.cz. Dostupná je také placená verze, v rámci které si mohou návštěvníci projít model s živým průvodcem a dostat tak plnohodnotnou alternativu ke klasické prohlídce. Podle autorů projektu nemá rozsah 3D modelu konkurenci ani v tuzemsku, ani v zahraničí. *sl*

LUACH 5782–2021/2022

Židovský diář – Luach – na rok 5782 (2021/2022) je již v prodeji. Obsahuje přehled židovských svátků a význačných dní, týdenní židovský i občanský kalendář, základní modlitby a požehnání v hebrejštině s českým překladem vrchního rabína Karola Efraima Sidona a adresář židovských obcí a organizací v ČR a na Slovensku. Autorem ilustrací je malíř a grafik Mark Podwal.

Luach 5782 můžete koupit v Maiselově 18, Praha 1 (na rabinátu v 1. patře a v kanceláři FŽO ve 2. patře) nebo v redakci *Roš chodeš* (Izraelská 1, Praha 3, Nový židovský hřbitov) za 70 Kč. Při zaslání poštou bude k ceně účtováno poštovné 30 Kč.

Objednávky zasílejte do redakce *Roš chodeš* (poštou – Izraelská 1, Praha 3 či e-mailem na roschodes@sefer.cz) nebo na FŽO (poštou k rukám paní Aleny Kopecké, Maiselova 18, Praha 1 či e-mailem na alena.kopecka@fzo.cz).

Luach 5782 je též k dostání ve vybraných pražských knihkupectvích (Academia na Václavském náměstí, Kalich v Jungmannově ulici, Oliva v Husově ulici a Primus ve Vězeňské ulici) za doporučenou cenu 100 Kč. *at*

OBSAH

Komentář k Tóře na tento měsíc **4–5**
Dráma a fraška **6**
Rozhovor s JUDr. Pavlem Rychetským **7**
Století ústavy a festivalu – o výstavách ve vídeňském ŽM **8–9, 17**
Leopoldstadt – recenze hry T. Stopparda v provedení brněnského ND **10–11**,
Pirke derabi Eliezer – recenze překladu s ukázkou **12–13**
Ludwig Maidner – pacifista, revolucionář, malíř a věřící Žid **14–15**
Ota B. Kraus: *Strawberry Fields* **16–17**
Dva dopisy o knihách **18**
Recenze románu Davida Grossmana **19**
Zemřel komik Jackie Mason **20**
Izrael: *Olympijská sláva* **21**
Výběr z českých médií **22**
Kalendárium **23**
Zprávy, kultura, inzerce **24–27**
Zprávy ze světa **28**

DOPIS VRCHNÍHO ZEMSKÉHO RABÍNA K NOVÉMU ROKU 5782

Milí a vážení,
rok se sešel s rokem a zase nejsme o nic moudřejší, než jsme byli. Vrátím se tedy k tématu, s nímž jsme si spolu s nejlepšími odborníky doma i ve světě lámali druhým rokem hlavy. Uprostřed srpna, co ty řádky píšu, pořád ještě nevíme, máme-li covid za sebou, nebo před sebou. Možná ale, že k tomu problému nepřistupujeme z té správné strany. Rád bych se s vámi proto podělil o moudrost, které jsem nabyl, když jsem ho měl v sobě, a hlavně, nebyl jsem v tom žádnou výjimkou.

S převozem do Motola jsem souhlasil s podmínkou, že mě tam jen prohlídnou, a nechtěl jsem ani slyšet, že bych na tom byl tak zle, aby si mě tam museli nechat. Ta nemoc se chovala úplně jinak, než jak jsem byl zvyklý ze svých chřipek. Horečka mi stoupla vždycky až odpoledne a dopoledne jsem se cítil zdravý jako rybička, a tak jsem si nevšiml, že jsem již na pohled ve stavu tak zbědovaném, v jakém jsem objektivně asi byl, natož že bych připustil, že za pár dní nepůjdu na Jom kipur do synagogy.

Místo toho jsem byl s oboustranným zánětem plic odkázán na pomoc lékařů, sester i pomocného personálu, a upřímně jsem se modlil za své uzdravení, což jsem nikdy předtím neudělal, modlit se sám za sebe. Při tom jistě sehrálo významnou roli, že hned vedle závodili lékaři se smrtí muže v umělém spánku, jehož dýchání převzal stroj. Konečně jsem si dokázal představit, jak snadno bych mohl být na jeho místě.

Popisovat stav, jemuž jsem se nejdříve podřizoval s pocity studu a hanby za svou nemohoucnost, se mi ani nechce, stačí, že jsem byl nucen přenechat své tělo péči sester. Předpokládám, že podobným a často i horším stavem někdy prošla většina z vás, ať už s covidem nebo bez covidu. Člověk si to obvykle rád vymaže z paměti, poněvadž ho tělo dříve nebo později může opět zradit. Měl by si však spíše připustit, že by to mohlo mít jeho tělo za úkol, a nezbývá mu než ho splnit. Proto si také troufám připomenout vděčnost, s níž jsme v takovém stavu přijímali péči druhých a rychle se odnaučili stydět za svou bezmocnost.

To je důvod, proč jsem přesvědčen, že nejsem na světě jediný, kdo díky tomu zavadil o moudrost. K tomu, aby člověk nabyl ponětí o moudrosti, potřebuje pocítit svou bezmoc a objevit potenciál pokory, musí, jak se zdá, být v koncích se svými silami. K tomu nepotřebuje být zrovna nemocný, dna svých možností lze dosáhnout i jinými cestami, člověk je schopen se topit i v louži vody, ale na meze svých sil může narazit i rozumem. Tak či onak můžeme pak Bohu děkovat za uspíšení procesu zmoudření a ocenit dar, jehož se nám dostalo. Otázku, proč být vděčný za to, že ho někdo proti jeho vůli učí moudrosti, si můžeme celkem snadno zodpovědět. Ono se nám to děje od narození do smrti, aniž namítáme, že jsme se neprosili, abychom se naučili chodit a půl roku při tom padali s pláčem na zadek, učili se mluvit, a za nadávek rodičů atd. se učili číst a psát a nekrást a nesmilnit a milovat bližního svého jako sama sebe, když se nám nechce.

Kresba: Mark Podwal.

Král Šalomoun k tomu navíc přiznává, že moudrý sice chodí ve světle a blázen ve tmě tápe, jenomže moudrost, když jí člověk konečně ke stáru nabude, jenom stupňuje zlost, poněvadž ve světle lépe vidí omezenost a bezpráví kolem sebe i v sobě. Co když však pro to všechno máme vlohy, které bychom bez pomoci zvenčí nedokázali rozvinout, a že tak potřebujeme jiná lidská stvoření a za tím vším i Stvořitele, který dokonce zná i naši skrytou vlohu pro skromnost a pokoru, o které bychom bez jeho přispění ani nevěděli.

Nebyl jsem sám, kdo vloni pocítil vděčnost k doktorům a sestřičkám, miliony lidí na celé planetě jí daly průchod na balkonech a kde to jen šlo a jak jen to šlo. Miliony lidí najednou zmoudřely, a to „Děkujeme vám!“ z našeho nitra vytrysklo jedním dechem jako modlitba. Slovo, sotvaže splyne z lidských úst, nelze už vzít zpět. Tak s námi, zdánlivě zapomenutá a neviditelná, žijí dál, ať moudrá či hloupá, a spravedlivě nám vracejí, co jsme do nich vložili. Z tohoto hlediska je moudré si vážit bezmoci, protože v ní se vracíme ke své podstatě. A to je i smyslem léku, který nám jednou ročně ke Dni smíření podává naše vlastní židovská tradice pod značkou Tešuva. Překládá nám ji jako pokání, ale ve své podstatě je to „odpověď“, odpověď na otázku, již nám bez ustání klade Stvořitel a my jsme většinou k jeho hlasu hluší: „Kde jsi? Jsi vůbec ve světě, který jsem pro tebe stvořil, anebo jsi ve svých představách, myšlenkách a citech mimo skutečnost?“ Ti kdo to slyší, odpovídají ve chvílích, kdy si svou nouzi připouštějí: „Zde, ve tvém světě, Pane, a děkuji ti za to,“ a z toho plyne vše dobré.

Přeji vám, přátelé, skutečně dobrý rok. **Váš rabín Sidon**

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

PÍSNĚ TÓRY (VAJELECH)

Izrael se zrodil s písní a píseň mu na závěr dnů má připomenout, co při průchodu Rákosovým mořem jasněji než prorok Jechezkel zřela prostá žena: *Kdo mezi silnými je jako ty, Hospodine, kdo je jako ty, dokonalý ve svatosti, budící hrůzu, divy konající!* (2M 15,11) Izrael uvnitř zázraku viděl Boha jasněji, než kdy jindy mohl. Svatý, budiž požehnán, byl všude a ve všem kolem něj a v něm. A Bůh to ve druhé písni potvrzuje: *Nuže vizte, já, já to jsem, a žádného božstva se mnou není, já usmrcuji a oživuji, rozpoltil jsem a uzdravím, z mé ruky nelze vyváznout.* Podobně to později říká prostřednictvím proroka: *Já jsem první a já jsem poslední, mimo mne není Boha* (Ješajahu 44,6).

V závěrečné Písni se však Bůh obrací k Izraeli za úplně jiných souvislostí, než když ho za zázraků a divů vyváděl z egyptského otroctví. Říká-li tentokrát *vizte, já, já to jsem*, mluví o dni, kdy (citují): *vzplane můj hněv a skryji před nimi svou tvář,* kdy si Izrael *najdou mnohá neštěstí a utrpení a on si řekne: Nenašla si mne všechna ta neštěstí proto, že v mém nitru není mého Boha?* Zdá se tedy, že za důvod, proč si zlo vybralo Izrael za cíl, bude Izrael pokládat, že ho Bůh opustil a nemá ho ve svém nitru, ať už z jakýchkoli důvodů. Pokud bychom to však pokládali za výraz kajícného doznání, měla by nás zarazit odmítavá reakce Svatého. On na to říká: *Tento lid se zvedne a spustí se s božstvy cizího lidu, mezi který tam přišel, a opustí mne a vypoví smlouvu, kterou jsem s ním uzavřel. Já pak onoho dne za všechno zlo, které spáchal, a že se obrátil k jiným božstvům, budu nadále skrývat svou tvář* (5M 31,16–18). To, že Izrael opustil Boha atd., nepochybně vzbudilo Boží hněv, ale Bůh ho neopustil, poněvadž *z jeho ruky nelze vyváznout*, a *skryl před ním svou tvář.* To je základní smysl celé této Písně.

Podle midraše vznesli andělé proti stvoření člověka rozhodné námitky. Nejpádnější, jak se zdá, měla však Pravda, protože nebylo pochyb, že člověk bude bytost prolhaná. Jak by se také mělo stvoření jako on, stvořené s duší v těle a podobné Bohu svobodnou volbou mezi dobrem a zlem, vyvarovat lži? Vždycky bude podléhat sklonu pokládat svou špatnost za dobro. Bůh proto Pravdu svrhl z nebes na zemi, kde se ten zápas bude odehrávat a odkud nutně vyraší. V Talmudu se často mluví o tom, že učenec, zastávající nesprávný, tj. lživý názor, ztrácí podíl na

Mark Podwal: *Měsíc tišri.*

skutečném světě a je hoden smrti. Je proto třeba si uvědomit, že prázdno, nicota a z ní vyvěrající zlo je integrální součástí stvoření. Nejnázorněji vysvětlil tuto myšlenku rabi Jicchak ben Šlomo Luria (1534–1572) představou *cimcumu*, sebestažení světla Nekonečna, jímž uvnitř něj vznikl prázdný prostor pro stvoření z ničeho. Charakteristická pro ně logicky je jeho konečnost, omezenost a neschopnost se dobrat pravdy o sobě, světu a o Bohu. Bůh může člověku přikazovat a nařizovat, ale do jeho volby vstupovat nemůže. Může se na něj hněvat, když ho neposlouchá a to nejlepší, co má, hází do koše na odpadky, ale opustit ho nemůže, nanejvýš skrýt před ním svou tvář. Odpovědí na to vše je celý příběh Josefa a jeho bratří, především Josefův závěr: *Vy jste mi sice zamýšleli způsobit zlo, ale Bůh, aby zachoval při životě početný lid, zamýšlel dobro* (1M 50,20).

Šírat ha-jam, Píseň moře, začíná slovy: *Tehdy zapějí Moše a Jisrael tuto píseň Hospodinu*, a závěrečnou písní v knize Dvarim jako by v odpověď zpíval Hospodin Izraeli, aby mu připomněl poznání cestou z otroctví. Není náhodou, že Talmud srovnává proroctví služtičky, účastné tohoto zázraku, s proroctvím Jechezkela. Ten popsal *maase merkava,* dílo vozu, jež je pramenem mystického výkladu nauky o Bohu. Jak je řečeno v talmudském traktátu Chagiga, je *maase merkava* naukou, již je paradoxně zakázáno učit, s výjimkou toho, kdo dospěl k pochopení Boží jedinosti. Jestliže však k němu dospěje, může požádat svého učitele, aby jeho závěry vyslechl, a ten ho potom může vést dál a hlouběji.

Jestliže to je nejvyšší smysl a cíl studia Tóry, jemuž odpovídá vyznání víry *Hašem je náš Bůh, Hašem je jeden*, musíme si pak nezbytně klást otázku, jak potom mohl rabi Akiva pokládat za základní učení Tóry příkaz *chovej ve svém srdci lásku ke svému bližnímu, je jako ty,* a Hilel měl dokonce prohlásit, že celá Tóra je k tomu komentářem, včetně příkazu Šma: *Miluj Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší a ze všech svých sil*!

Slovo *re´a*, přítel, druh, bližní, je ale odvozeno ze stejného kořene jako pastýř, a Izrael odvozuje svůj biologický a duchovní původ od *ro´im*, pastýřů, z nichž nejvyšší je *ro´e Jisrael*, pastýř Izraele. Zdá se, že systém pastýř – brav je dodržován shora dolů až po množinu bratří, z nichž je každý pastýřem jemu svěřeného stáda a jeden druhému je *re´a*, bližním. Co s tím má však společného *ra*, zlo, které je odvozeno z téhož kořene rovněž, a užití slovesa pást ve smyslu pustošení, zničení (Mícha 5,5)? Dobro je třeba hledat i za hněvem, který provází vztahy mezi bližními a Bohem. Jedinou možností, jak se vyvarovat zla, je chovat k svému bližnímu lásku, protože je *jako ty*. *V den, kdy Bůh stvořil člověka, učinil jej s Boží podobou… a když bylo Adamovi sto třicet let, zplodil [syna]ve své podobě jako svůj celem a nazval jej jménem Šet* (1M 5,2–3). Adam věděl, proč to, co mu bylo podobné, nazval Šet – Zadek. Mošemu ho Bůh ukázal jako svou slávu, to nejcennější, co živý člověk může z Boha spatřit. Že stvořil člověka podobného sobě, je důvodem, proč má člověk chovat lásku ke svému bližnímu. V tom je *kamocha, jako ty*. *Kdo mezi silnými, Hospodine, je jako ty?* zpíval Izrael na moři. Mezi silnými nikdo, ale co platí pro ty silné, neplatí pro ty slabé dole. Milovat Boha znamená chovat lásku k druhému člověku.

Efraim K. Sidon

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách září 2021 – elul/tišri 5781/5782

STARONOVÁ SYNAGOGA

3. 9. pátek	*začátek šabatu 19.24 hodin*	
4. 9. sobota	**NICAVIM** 5M 29.9–30,20	
	hf: Iz 61,10–63,9	
	konec šabatu 20.30 hodin	
6. 9. pondělí	**ZECHOR BRIT**	
	předvečer Roš hašana 5782	19.18 hodin
7. 9. úterý	**1. den ROŠ HAŠANA 5782**	9.00 hodin
	troubení na šofar	11.00 hodin
	večerní bohoslužba	19.15 hodin
8. 9. středa	**2. den ROŠ HAŠANA 5782**	9.00 hodin
	troubení na šofar	11.00 hodin
	2. troubení	12:00 hodin
	3. troubení	13.15 hodin
	mincha a maariv	18.50 hodin
	konec svátku 20.21 hodin	
9. 9. čtvrtek	*půst Gedalja*	*4.48–20.02 hodin*
10. 9. pátek	*začátek šabatu 19.09 hodin*	
11. 9. sobota	**ŠABAT ŠUVA**	
	VAJELECH 5M 31,1–30	9.00 hodin
	hf: Oz 14,2–27; Jl 2,15–27	
	konec šabatu 20.14 hodin	
15. 9. středa	**předvečer Jom kipur**	18.58 hodin
16. 9. čtvrtek	**JOM KIPUR**	8.00 hodin
	MAZKIR	11.00 hodin
	mincha	17.00 hodin
	neila	18.10 hodin
	tekia	19.52 hodin
	maariv	19.53 hodin
	konec půstu a svátku 20.04 hodin	
17. 9. pátek	*začátek šabatu 18.53 hodin*	
18. 9. sobota	**HAAZINU** 5M 32,1–52	9.00 hodin
	hf: 2S 22,1–51	
	konec šabatu 19.58 hodin	
20. 9. pondělí	**předvečer Sukot**	18.47 hodin
21. 9. úterý	**1. den SUKOT**	9.00 hodin
	mincha a maariv	18.45 hodin
22. 9. středa	**2. den SUKOT**	9.00 hodin
	konec svátku 19.49 hodin	
24. 9. pátek	*začátek šabatu 18.38 hodin*	
25. 9. sobota	**ŠABAT CHOL HAMOED**	9.00 hodin
	KOHELET	
	2M 33,12–34,26; mf: 4M 29,23–28	
	hf: Ez 38,18–39,16	
	konec šabatu 19.42 hodin	
27. 9. pondělí	**předvečer Šmini aceret**	18.31 hodin
28. 9. úterý	**ŠMINI ACERET**	9.00 hodin
	MAZKIR	11.00 hodin
	předvečer Simchat Tora	
	maariv a hakafot	19.50 hodin
29. 9. středa	**SIMCHAT TORA**	9.00 hodin
	5M 33,1–34,12	
	cht: 5M 33,27–1M 1,1–2,3	
	mf: 29,35–30,1;	
	hf: Joz 1,1–1,18	
	hakafot	10.00 hodin
	konec svátku 19.33 hodin	
1. 10. pátek	*začátek šabatu 18.23 hodin*	
2. 10. sobota	**BARCHI NAFŠI**	
	BEREŠIT 1M 1,1–6,8	9.00 hodin
	hf: Iz 42,5–43,10	*konec šabatu 19.27 hodin*

VYSOKÁ SYNAGOGA

Ve všední dny šachrit v 8.30 hodin, mincha ve 14 hodin.
O šabatu mincha ve 13.30 hodin, pokud není uvedeno jinak.

3. 9. pátek	mincha, maariv a kabalat šabat	19.24 hodin
7. 9. úterý	mincha	13.30 hodin
8. 9. středa	mincha	13.30 hodin
8. 9. středa	maariv	20:10 hodin
10. 9. pátek	mincha, maariv a kabalat šabat	19.09 hodin
17. 9. pátek	mincha, maariv a kabalat šabat	18.53 hodin
21. 9. úterý	mincha	13:15 hodin
22. 9. středa	mincha	13:15 hodin
21. 9. středa	maariv	19:39 hodin
24. 9. pátek	mincha, maariv a kabalat šabat	18.38 hodin
29. 9. středa	mincha	13:15 hodin

JERUZALÉMSKÁ SYNAGOGA

Bohoslužby se konají každou sobotu od 8.45 hodin.

6. 9. pondělí	**předvečer Roš hašana 5782**	19.00 hodin
7. 9. úterý	**1. den ROŠ HAŠANA 5782**	8.45 hodin
	Troubení na šofar	11.00 hodin
8. 9. středa	**2. den ROŠ HAŠANA 5782**	8.45 hodin
	Troubení na šofar	11.00 hodin
	2. troubení	13.15 hodin
15. 9. středa	**předvečer Jom kipur**	18.45 hodin
16. 9. čtvrtek	**JOM KIPUR**	8.00 hodin
	MAZKIR	11.00 hodin
	mincha	17.00 hodin
	neila	18.10 hodin
	tekia	19.52 hodin
	maariv	19:53 hodin
20. 9. pondělí	**předvečer SUKOT**	18.47 hodin
21. 9. úterý	**1. den SUKOT**	8.45 hodin
	Mincha a maariv	18.45 hodin
22. 9. středa	**2. den SUKOT**	8.45 hodin
27. 9. pondělí	**předvečer ŠMINI ACERET**	18.31 hodin
28. 9. úterý	**ŠMINI ACERET**	8.45 hodin
	MAZKIR	11.00 hodin
29. 9. středa	**SIMCHAT TORA**	8.45 hodin
	Hakafot	10.00 hodin

BEJT SIMCHA

Pinkasova synagoga

Erev Roš hašana – pondělí 6. září od 19.00 hodin.
Šachrit Roš hašana – úterý 7. září od 10.30 hodin.
Kol nidrej – středa 15. září od 18.30 hodin.
Jizkor, čtení z Tóry a Neila – čtvrtek 16. září od 17.30 hodin.
Rezervace na kehila@bejtsimcha.cz nebo na mobilu: 603 393 558.
Židovská radnice (Maiselova 18, Praha 1)
Kabalat šabat každý pátek od 18.30 hodin.

Ve všech prostorech je nutné dodržovat hygienická opatření: dezinfekce rukou, roušky a rozestupy.

DRÁMA A FRAŠKA

Čo spája udalosti z Topoľčian a nedávne protesty v Bratislave

TOPOĽČANY, SEPTEMBER 1945

24. septembra 1945 sa v Topoľčanoch odohral smutne známy protižidovský pogrom. Bezprostredným podnetom na jeho vznik bola fáma, podľa ktorej mal v miestnej kláštornej škole židovský lekár očkovacou látkou vraždiť kresťanské deti. Následne dav prevažne rozvášnených žien vtrhol do školskej budovy a napriek odporu učiteliek vyvliekol lekára MUDr. Bergera na námestie, kde ho surovo zbili.

Behom krátkeho času sa pogrom rozšíril do celého mestečka, dav napadol každého zo židovských obyvateľov, ktorý sa nestačil ukryť do bezpečia. Výsledkom bolo minimálne 47 ranených ľudí (z toho 15 ťažko) a značné materiálne škody.

Dav odpůrců očkování před slovenským parlamentem. Foto archiv.

Udalosti zo septembra 1945 sú popísané v knihe slovenského historika Ivana Kamenca *Hľadanie a blúdenie v dejinách*. Venuje sa im aj dokumentárny film *Miluj blížneho svojho* režiséra Dušana Hudeca z roku 2005. Uvedenie filmu do vysielania verejnoprávnej Slovenskej televízie (STV) bolo vtedajším riaditeľom Richardom Rybníčkom brzdené. Podľa režiséra Dušana Hudeca sa vedenie STV nedokázalo vyrovnať s faktom, že dokument poukazuje na „zlyhanie katolíckej cirkvi nielen počas klérofašistického slovenského štátu, ale aj po vojne“. Rybníček odvysielanie podmienil uvedením diskusnej relácie o filme a pokúšal sa aj o cenzorské zásahy do dialógov.

Pred vojnou tvorili Židia asi tretinu obyvateľov Topoľčian (cca 3000 ľudí), po vojne v čase pogromu ich žilo v meste asi 500. Dnes nežije v Topoľčanoch ani jeden obyvateľ židovského pôvodu.

BRATISLAVA, JÚL 2021

História sa opakuje. Hovorí sa, že jej prvé dejstvo je drámou a druhé fraškou.

Slovenský parlament rokuje počas júla 2021 o návrhu zákonov, ktoré majú pomôcť pri riešení pandemickej situácie. Pred parlamentom sa zhromažďujú odporcovia očkovania. Davom sa šíria absurdné hoaxy: Žiadna pandémia nejestvuje, očkovanie je výmysel slúžiaci na zotročenie slovenského národa. Nosiť rúška je nezmysel. Po zaočkovaní ľudia masovo zomierajú. Očkovanie je 75krát nebezpečnejšie ako covid-19. Zaočkovaním vám vložia do tela mikročíp, ktorý ovládne vaše myslenie. Po zaočkovaní sa stanete neplodní a neplodné budú aj vaše deti a dokonca aj ich deti!

Je zvláštne, že davu pred parlamentom dominujú a oslovujú ho ľudia z malej skupiny psychicky chorých jedincov, ktorí si hovoria Občiansky tribunál (OT). Odmietajú legitimitu štátu a opierajú sa o bludné predstavy, ktoré ich (podľa ich predstáv) stavajú nad zákon. V minulosti boli viacerí predvedení na políciu z dôvodov opakujúcich sa priestupkov (sprejovanie budov, rušenie verejného poriadku), v niektorých prípadoch boli aj väzobne stíhaní. Prokuratúra ich spravidla oslobodila na základe zdravotnej klasifikácie ako neschopných výkonu trestu z psychických dôvodov (bludné predstavy, stihomam, schizofrénia). OT svoje akcie a protesty nahráva a ukladá na YouTube. Pozeranie týchto záznamov je však psychicky dosť náročné.

Toto sú ľudia, ktorí 23. júla a v nasledujúcich dňoch oslovovali pred parlamentom rozvášnený dav niekoľko sto ľudí. Protestujúcim sa podarilo dostať až do bezprostrednej blízkosti budovy parlamentu. Ich rastúcu agresivitu zastavilo až nasadenie policajných ťažkoodencov. Protesty pokračovali aj v nasledujúcich dňoch a počet protestujúcich narástol nad tisíc osôb. Nie je celkom jasné, čo protestujúci chcú, ale ich agresivita a hlučnosť rastie. Celodenného protestu (29. júla) proti očkovaniu, pandemickým opatreniam, prezidentke Čaputovej, členom vlády a parlamentu (a nevedno proti čomu ešte) sa podľa polície zúčastnilo až 1500 ľudí.

Udalosti z Topoľčian a nedávne protesty v Bratislave spája to, že pri ich vzniku stáli fámy a bludné predstavy presiaknuté primitívnosťou. Avšak súčasné protesty v Bratislave charakterizuje ešte jeden pozoruhodný fenomén. Upozornil na neho pravidelný prispievateľ *Rch*, inak vedecký pracovník Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV a bývalý predseda ŽNO Bratislava Peter Salner.

Protestujúci, aby pridali svojím názorom na sile, sa opakovane porovnávajú s postavením židovského obyvateľstva v období holokaustu. Túto rétoriku prebrala aj časť politickej scény z radov parlamentnej opozície.

NEMIESTNE PRIROVNÁVANIE

Zaočkovaní verzus nezaočkovaní, to je „delenie ľudí na dve kategórie“, kričia dnešní antivaxeri. „Prví môžu všetko a druhí nesmú nič.“ Na Facebooku kolovali vedľa seba fotografie Židov, ktorí čakali v marci 1942 na transport, a ľudí, ktorých „utrpenie“ sa zakladalo na tom, že kvôli antigénovému testovaniu museli dlhšie stáť v radoch. Časť antivaxerov zviditeľňovala svoj postoj nosením žltej šesťcípej hviezdy. Aj bývalý premiér Peter Pellegrini v televíznej relácii prirovnával postavenie nezaočkovaných k Židom, ktorí „museli počas obdobia holokaustu nosiť Dávidovu hviezdu“. Nezaháľali ani sociálne siete: „Ako v 2. svetovej, najprv Židom pripli žlté hviezdy (očkovacie preukazy), potom mali zákaz nakupovať a pohybovať sa von po 18. hodine (bez testu ani na krok) a nakoniec smer koncentračný tábor – čo nás čaká?“

K zdanlivej podobnosti oboch období prispel aj zákaz vychádzania, obmedzenie ciest do prírody a obmedzenie pohybu medzi okresmi. Spoločenské pnutie sa vyostrilo po príchode druhej vlny pandémie, keď vláda vyhlásila (1. októbra 2020) núdzový stav na celom území Slovenska: V čase núdzového stavu môže štát v zmysle zákona obmedziť základné práva a slobody, a to v nevyhnutnom rozsahu na nevyhnutný čas.

Prirovnávanie postavenia židovského obyvateľstva počas holokaustu s postavením nezaočkovaných ľudí v súčasnej pandémii je nemiestne a urážlivé voči obetiam holokaustu. Neostáva nič iné, len dúfať, že po skončení letných horúčav sa do verejného diskurzu o protipandemických opatreniach dostanú aj racionálnejšie a slušnejšie prejavy, než tie, ktoré odznievali počas nedávnych dní na uliciach Bratislavy a aj v priestoroch slovenského parlamentu. **(jf)**

SVOBODA NENÍ SAMOZŘEJMOSTÍ

Rozhovor s předsedou ÚS ČR JUDr. Pavlem Rychetským

Osobnost JUDr. **Pavla Rychetského** *není třeba představovat. Pražský rodák (nar. 1943), absolvent Právnické fakulty UK, signatář Charty 77 se mohl do politického a profesionálního života více zapojit až po pádu komunistického režimu. Zastával funkce generálního prokurátora, místopředsedy vlády, ministra spravedlnosti a předsedy Ústavněprávního výboru Senátu. Od roku 2003 působí jako předseda Ústavního soudu České republiky. V souvislosti s připomenutím díla Hanse Kelsena (viz str. 8–9) a plánovaným vystoupením na letošní terezínské tryzně jsme mu položili několik otázek.*

Vídeň si od loňského roku připomíná sto let od přijetí rakouské ústavy. V této souvislosti je věnována pozornost i Hansi Kelsenovi, pražskému rodákovi, který k vytvoření rakouské ústavy přispěl mj. návrhem omezení nástrojů přímé demokracie nebo prosazením poměrného volebního systému. Tato ústava inspirovala také další evropské konstituce, mj. i československou, která vstoupila v platnost, stejně jako ta rakouská, roku 1920. Čím rakouský model československou ústavu konkrétně inspiroval?

Úvaha, že rakouská ústava inspirovala i ústavu československou, je poněkud nepřesná. Rakousko přijalo svou ústavu 1. října 1920, zatímco první ústava Československé republiky byla přijata již 6. března 1920. Přesnější je konstatování, že práce na ústavách probíhaly v obou státech souběžně a jejich společnou inspirací bylo – vedle ústavy USA, rakousko-uherské Prosincové ústavy a ústavy třetí Francouzské republiky – dílo Hanse Kelsena, kterého lze právem považovat za otce moderního ústavního systému u nás i v sousedním Rakousku. Kelsen se zasloužil především o konstituování ústavního soudnictví na evropském kontinentu, přičemž Ústavní soud československý byl prvním ústavním soudem v Evropě.

V rakouské ústavě byl zakotven model ústavního soudu jako nejvyššího ochránce demokracie a právního státu, který přejalo i Československo. Osvědčil ústavní soud v krátkém období, které mu bylo vyměřeno – tedy do nacistické okupace – svou úlohu? Bylo po roce 1990 na co navázat?

Judikatura československého ústavního soudu byla mezi dvěma světovými válkami velmi skoupá a nezanechala významnější stopy. Základy současného ústavního soudnictví v naší zemi položilo až obligatorní přezkoumávání nestandardní legislativy přijímané buďto cestou opatření stálého výboru parlamentu, nebo dokonce na základě zmocňovacích zákonů.

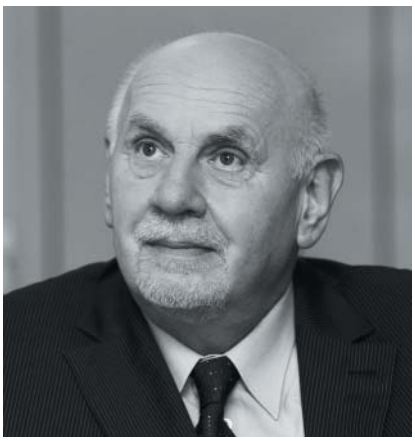

JUDr. Pavel Rychetský. Foto archiv.

Hans Kelsen se proslavil jako zakladatel právní nauky a pojetí práva jako systému zcela nezávislého na politice či náboženství. Myslíte si, že jeho prosazování zastupitelské demokracie souvisí s nedůvěrou v „lidský faktor“, tedy v to, že občané jako celek mohou být při rozhodování snadno ovlivněni iracionálními faktory?

Kelsenova teorie „ryzí nauky právní“ má samozřejmě své slabiny spočívající v přesvědčení o absolutní a nedotknutelné autonomii a vnitřní souladnosti právního systému. Stejně tak i model Carla Schmitta, který naopak svou kritikou slabosti liberálních institucí nechtěně pootevřel prostor pro autoritativní systémy vládnutí.

S čím z Kelsenových zásad se ztotožňujete? A je něco, s čím byste na základě svých životních a profesionálních zkušenostmi polemizoval?

Hans Kelsen se zasloužil především o ústavní zakotvení principu dělby moci jako základního pilíře demokratického právního státu. Jeho projekt hierarchického uspořádání právního řádu a ústavy jako základního zákona, kterému musí být podroben celý právní systém, je trvalým paradigmatem moderní státovědy. Jeho představy o „všemocnosti ústavního soudnictví“ však doznaly s ohledem na současný vývoj jisté trhliny.

Co pro vás jeho práce znamená?

Soudím, že Kelsenovo dílo se stalo trvalou součástí moderního konstitucionalismu postaveného na zastupitelské demokracii.

Hans Kelsen byl velký zastánce liberální demokracie; současně chápal i její křehkost a zranitelnost. „Demokracie je forma státu, která se nejméně brání svým protivníkům,“ napsal. Souhlasíte s tím?

S tím lze samozřejmě souhlasit, což ovšem neznamená liberální demokracii jako formu vládnutí odmítnout, ale naopak je nutné ji neustále střežit a hájit.

Co dle vás nejsilněji ohrožuje demokracii v naší zemi?

Šíření strachu z budoucnosti a úzkosti, která je způsobilá vyvolat touhu po vládě silné ruky a instalování nových mesiášů.

V září máte mluvit na tryzně, jež se každoročně koná v Terezíně za oběti nacistické perzekuce. Na co budete na tomto místě klást důraz?

Není nikdy definitivně vyhráno a svoboda není samozřejmostí. Za hanebnou považuji „protiuprchlickou“ demagogii a odmítání pomoci lidem, kteří jsou ve svých zemích ohrožení zvůlí a násilím autoritativních režimů. Je naší elementární lidskou povinností jim poskytnout ochranu a azyl.

V Brně má vzniknout nové dokumentační centrum holokaustu, jste v jeho správní radě. Čím by měl nebo mohl podle vašeho názoru brněnský projekt k připomínce holokaustu a jeho obětí konkrétně přispět?

Zatímco řada měst (např. Washington, Jeruzalém, Praha i Berlín) mají své památníky holokaustu, Brno nikoliv. Soudím, že osudy našich židovských spoluobčanů z Brna i Moravy si takový památník zaslouží.

V rozhovorech zmiňujete knihy, které čtete. Máte oblíbené židovské autory?

Mám jich tolik, že je zde nelze ani vyjmenovat. Ale za všechny aspoň ty mně nejmilejší: Chaim Potok, Philip Roth, Bernard Malamud a Saul Below. A z českých Ota Pavel a Karel Poláček.

Alice Marxová

STOLETÍ ÚSTAVY A FESTIVALU

O výstavách ve vídeňském Židovském muzeu

Ačkoli si Rakousko sté výročí vzniku ústavy a založení svého nejstaršího a nejvýznamnějšího kulturního festivalu v Salcburku připomnělo loni, svobodnějšího nadechnutí se při ústupu pandemie dočkalo až letos. Se zpožděním se tak zájemcům zpřístupnila spousta akcí, hlavně výstav, které centennia připomínají. Patří k nim i expozice ve vídeňském Židovském muzeu (JMW). To v paláci Eskeles na Dorotheegasse nápaditě uspořádanými dokumenty, fotografiemi, citáty, obrazy, plakáty, kostýmními návrhy, rekvizitami a filmovými záznamy připomnělo vznik, základní body a světový význam první rakouské federální ústavy a velkolepý rozmach Salcburského festivalu. Výstavy jsou především poctami dvěma mužům: tvůrci rakouské konstituce Hansi Kelsenovi a iniciátorovi a zakladateli Salcburského festivalu, režiséru Maxi Reinhardtovi a jeho kolegům a kolegyním. První výstava se jmenuje *Hans Kelsen und die Eleganz der österreichischen Bundesverfassung* (*Hans Kelsen a elegance rakouské ústavy*), ta druhá *Jedermanns Juden: 100 Jahre Salzburger Festspiele* (*Kdokoli a jeho Židé: 100 let Salcburského festivalu*).

Hans Kelsen jako čtyřletý...

ÚSTAVA

Expozice věnovaná Hansi Kelsenovi představuje principy první rakouské federální ústavy, jež byla přijata 1. října 1920, a prezentuje je velmi názorně, hlavně pro mladší návštěvníky. Na listech visících u stropu vlají formulace z ní a na zemi na velkých kvádrech jsou v němčině a angličtině stručně představeny a vysvětleny její hlavní zásady: základní principy demokracie; zásady dělení moci; principy vlády práva a republikánství. Židovské muzeum vydalo k výstavě i komiks, který přibližuje osud a dílo H. Kelsena a vznik a charakter ústavy.

Rakouská federální ústava zahrnovala také model ústavního soudu, který má dohlížet na již vyhlášené a platné zákony, a v případě, že shledá, že odporují ústavě (jako nejvyšší státní normě), je opravit. A právě to byl jeden z příspěvků Hanse Kelsena, jenž je pokládán za otce rakouského modelu ústavního přezkumu, který přejala většina evropských zemí, a jako první Československo.

PRAŽSKÝ RODÁK

Hans Kelsen se narodil před 140 lety, 11. října 1881 v Praze, v židovské německy mluvící rodině. Otec Adolf byl původem z Haliče, maminka Auguste pocházela z Jindřichova Hradce. Rodný dům stával na rohu Národní a Spálené ulice, v místě dnešního obchodního domu MyTesco. (Na rohu je umístěna pamětní deska. Slavného právníka připomíná i Kelsenova ulice v Karlíně.) Když mu byly tři roky, přestěhovali se Kelsenovi do Vídně. Otec vyráběl lustry a mezi jeho zákazníky patřily i vídeňské židovské obce a jejich synagogy. Hans vystudoval práva na univerzitách ve Vídni, Heidelbergu a v Berlíně; v letech 1919–1929 byl profesorem ústavního a správního práva a právní filosofie, od roku 1920 přísedícím ústavního soudu.

Pohled do sálu s výstavou ke století ústavy. Foto Barbara Nidetzky, © JMW.

Po rozpadu Rakouska-Uherska ho státní kancléř Karl Renner pověřil, aby navrhl federální ústavu nové republiky, což se také stalo. Do finální podoby se dostal mimo jiné jím formulovaný princip zastupitelské demokracie, dělby moci a zmíněný model ústavního soudu a přezkumu. V letech 1929–1933 působil na univerzitě v Kolíně nad Rýnem, kvůli židovskému původu (ač pokřtěn) musel po nástupu nacismu na post rezignovat. Odešel do Ženevy, v letech 1934–1936 působil i v rodném městě, kde vyučoval na pražské Německé univerzitě. Roku 1940 se mu podařilo emigrovat do USA. Krátce působil na Harvardu a od roku 1944 pracoval na Kalifornské univerzitě v Berkeley. Zemřel roku 1973.

...a r. 1952 jako doktor h. c. na Kalifornské univerzitě.

SYSTÉM ZÁVAZNÝCH NOREM

Kelsen proslul pojetím práva jako systému závazných norem, z nichž tou nejvyšší je ústava. Jeho „ryzí nauka právní“ vychází ze zásady, že právní teorie má být „očištěna od veškeré politické ideologie a všech prvků přírodních věd“, čímž je myšlena psychologie, sociologie, etika. Jeho současník a kritik německý právník Carl Schmitt naopak tvrdil, že státní zájmy jsou právu nadřazeny. O ústavní soudy tak nestojí žádné nedemokratické režimy. První československý zrušili komunisté roku 1948, obnoven mohl být až po pádu totalitního režimu.

Kelsen se zabýval i vztahem práva a sociologie, psychologie, filosofie a právem mezinárodním. Navrhl sjednocení právních systémů v rámci meziná-

rodního práva, čímž by vznikl univerzální právní řád a předešlo by se válečným konfliktům. Roku 1950 vytvořil ceněný komentář k Chartě OSN, v němž poukázal na nutnost mezinárodních soudních dvorů.

STOLETÝ FESTIVAL

Zatímco Hans Kelsen přispěl nové rakouské republice formulací ústavy, jež se používá v podstatě dodnes, divadelní a filmový režisér Max Reinhard spolu s dramatikem Hugo von Hofmannsthalem založili její dosud nejvýznamnější kulturní festival. Reinhardt si roku 1918, na vrcholu své kariéry, koupil v Salcburku zchátralý zámek Leopoldskron, který postupně zrenovoval a jeho prostory a zahradu používal pro divadelní produkce a dílny. Od toho se odvinul nápad založit hudební a divadelní festival s důrazem na skladby W. A. Mozarta, jenž by se odehrával pod širým nebem, na náměstí před katedrálou, přístupný každému, kdo by měl zájem. Rakouské úřady nápad posvětily, neboť v něm viděly příležitost, jak přilákat do země turisty a pomoci zdevastované ekonomice.

Po prohrané světové válce a rozpadu mocnářství znamenal festival pro čerstvě založenou rakouskou republiku pokus o harmonii a krásu, o cosi, co by v ideálním případě spojovalo lidi různých názorů, národností a věr. V oné době mohla něco takového nabídnout jen kultura.

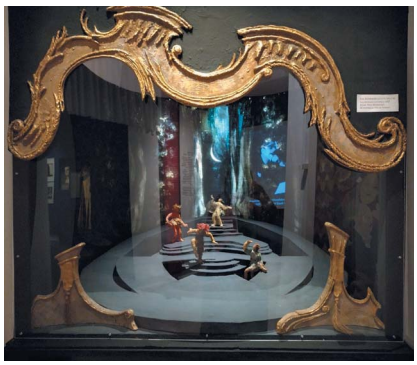

Scéna Oskara Strnada pro *Sen noci svatojánské,* 1927

Salcburk, rodiště W. A. Mozarta, bylo logickou volbou, město má navíc výhodnou polohu: v krásném prostředí pod horami, ve středu Rakouska, snadno dosažitelné ze všech stran i okolních zemí.

Z pohledu tradice města už volba tak jasná nebyla, neboť Salcburk nijak neproslul jako tolerantní a novotám otevřené město. Koneckonců se traduje, že i Mozart byl po sporech se svým prvním patronem, arcibiskupem Colloredem odtud roku 1781 doslova „vykopnut“. Salcburk byl tradičně arcibiskupským městem. Bohatství oblast čerpala z těžby soli a obchodu a zdejší stabilitu narušily nepokoje stoupenců reformace a vzpoury během německé selské války v 16. století. Po tomto období následovala silná protireformace, spjatá s výstavbou nádherných barokních kostelů a paláců, pro město typických. Roku 1731 nařídil arcibiskup, aby všichni protestanti, kteří odmítají katolictví, město opustili – odešlo přes 22 tisíc lidí.

Inscenace *Jedermanna* na Katedrálním náměstí v Salcburku, 1927. Foto Ellinger. © JMW.

Židé směli v Salcburku pobývat od 13. století jako finanční poradci a půjčovatelé peněz, museli však nosit jako odlišující znamení špičatý klobouk (a později dokonce zvonek, připevněný k oděvu) a dodržovat různá omezení. Období relativního klidu se střídala s výbuchy násilí, pogromy a vyháněním. Židovská obec byla v Salcburku oficiálně založena až roku 1867, kdy Židé získali rovná práva; do roku 1882 zde žilo 115 Židů a roku 1893 byla otevřena nová synagoga.

MAX REINHARDT

Téhož roku stanul v městském divadle v Salcburku Reinhardt poprvé na jevišti. Ač z něj otec (židovský obchodník původem ze slovenské Stupavy) chtěl mít bankovního úředníka, rozhodl se být hercem. Po krátkém angažmá v Salcburku odešel do Berlína. Zprvu pokračoval v herecké dráze, pak začal v Kleines Theater hry režírovat a proslavil se originálně pojatou inscenací Gorkého dramatu *Na dně*. Roku 1905 se stal ředitelem Deutsches Theater a postupně řady dalších berlínských a vídeňských divadel. Reinhardt je považován za zakladatele režisérského divadla, kdy režisér vede každou inscenaci podle vlastní interpretace a řídí všechny její složky, včetně výběru hudby, rozvržení prostoru, kulis a osvětlení. Spolupracoval s předními grafiky, scénografy a architekty (mj. s Emilem Orlikem, Edvardem Munchem a Oskarem Strnadem), hudebníky (Kurtem Weillem, Erichem Korngoldem, Richardem Straussem) a herci.

Funkci ředitele festivalu využil Reinhardt svrchovanou měrou a jeho pojetí (koncerty, opery a drama) se stále udržuje. Hrálo a hraje se pod širým nebem,

Alexander Moissi jako Jedermann, 1929. © JMW.

především na Katedrálním náměstí, v jízdárně či v zahradách Leopoldskronu.

(*pokračování na str. 17*)

LEOPOLDSTADT

aneb Jinobytí Tomáše Strausslera

Národní divadlo v Brně uvedlo v červnu letošního roku českou premiéru poslední hry britského dramatika sira Toma Stopparda nazvané podle známé vídeňské židovské čtvrti *Leopoldstadt*. V Londýně měla premiéru v lednu 2020. S prakticky celým souborem Mahenovy činohry ji nastudoval režisér Radovan Lipus. Výjimečnost *Leopoldstadtu* v dosavadní dramatické tvorbě autora, který v příštím roce oslaví 85. narozeniny, nespočívá pouze v tom, že jde o několikavrstevné příběhy – o historii několika příbuzensky propojených vídeňských židovských rodin od konce 19. století do poloviny padesátých let století minulého. Stoppardova hra je především jeho velice komplikovanou osobní anamnézou a archeologií – autor se v důmyslně vystavěné transpozici vrací ke svým zamlčeným a zasutým českým židovským kořenům. Svým rodičům Eugenu a Martě Strausslerovým se narodil v roce 1937 ve Zlíně a dostal jméno Tomáš. Jeho otec byl lékařem a byl zaměstnán u Baťů. Těsně před německou okupací stihl majitel světoznámé firmy vyslat své židovské zaměstnance do zahraničních filiálek – rodina Strausslerových se tak ocitla až v Singapuru. Relativní bezpečí skončilo japonskou invazí v roce 1942 a rozdělená rodina musela prchnout do Indie – loď, jíž cestoval otec, však Japonci potopili. Matka s dvěma syny se usadila ve známém městě čaje Dárdžilingu na severovýchodě země a později se provdala za britského důstojníka Kena Stopparda, který oba syny adoptoval a dal jim i nové příjmení. Nad Tomovou českou a židovskou minulostí se v podstatě zavřela voda. Nevím, byl-li Stoppardův adoptivní otec rovnou antisemita, Židy každopádně rád neměl, ale tento příslušník „hrdého Albionu“ patrně neměl v přílišné oblibě ani představitele jiných národů. U múzického Tomáše mohla otčímovi také vadit jeho jemnost a citlivost. Výchova v nové rodině z něj učinila gentlemana britského střihu a hráče kriketu. Ve hře *Bílý muž a bledá tvář* George Taboriho, jiného světového dramatika židovského původu, který se pro změnu narodil v Budapešti, si hlavní postava živící se hraním indiánů ve westernech položí jednoho dne otázku: Jaký já jsem vlastně Žid? Vždyť se opravdovému Židovi podobám stejně jako westernový indián skutečnému. Východiskem reflexe rodových kořenů však u Stopparda není morální kocovina. „Člověk se nemůže narodit osmiletý,“ říká autor, přesněji on sám jako postava v jeho hře. Hlavním motivem u něho patrně bylo vědomí dluhu vůči židovským předkům, a to především vůči těm, kdo nepřežili šoa, ale nejspíš mu přes všechna životní zvýhodnění bylo docela těsno v britském „jinobytí“. Ze zlínské minulosti nezůstalo vůbec nic, ale něco snad přece: neznámá žena mu při návštěvě rodného města v roce 1977 ukázala jizvu po ráně na ruce, kterou jí ošetřil jeho otec. Srovnáním Stoppardova genealogického schématu s genealogií postav jeho hry v divadelním programu lze snadno odhalit různé paralely. *Leopoldstadt* vypouští tragické tichomořské dobrodružství rodiny Strausslerových – o matku se syny se stará britský diplomat Percy Chamberlein a jeho adoptivní syn Leopold Rosenbaum přijímá otčímovo příjmení a nechává si říkat Leo. V Čechách nemá jméno Chamberlein v souvislosti s rokem 1938 nejlepší zvuk – jde o autorův záměr, nebo jen o shodu okolností?

Viktor Kuzník jako Leo Chamberlain.

* * *

Velká zvětšenina obrazu Gustava Klimta v pozadí scény napovídá, že se v úvodu brněnské premiéry Stoppardovy hry ocitáme ve Vídni vrcholící secese; píše se ostatně rok 1899. U podlouhlého stolu se při sederové večeři před Pesachem shromáždila celá rozvětvená židovská rodina. Slavnostní řeč drží Babi Emilie, matka rodu, již ztělesnila Marie Durnová, která je nejvýraznější hereckou figurou celého představení. A to nejen střízlivým a zároveň velice výrazným způsobem, jakým čte a vysvětluje svaté texty, nebo vlídností, s níž oslovuje neposedné děti, ale i ironií, neli sarkastičností, když komentuje názory a skutky *gojim*, „pohanů“. Repliky většiny ostatních herců, jichž se na scéně včetně dětských představitelů objeví více než třicet, se ne vždy (a pokud vůbec) vyhrocují tak výrazně a přesně až na špičku jazyka a často je pak strhává proud běžné konverzace.

Sestry Kaškovy, Hana Drozdová (Sally).

Při pozdější návštěvě přátel se hovoří – většinou mezi muži – o místě Židů ve světě, o zvláštnostech jejich údělu a charakteru. Mluví se o rodáku z moravského Příboru Sigmundu Freudovi, který už několik let marně čeká

na jmenování profesorem, o Gustavu Mahlerovi, narozenému v českých Kalištích, který má na Světové výstavě v Paříži dirigovat svou symfonii, ale také o Theodoru Herzlovi, jenž má údajně v úmyslu vytvořit pro Židy samostatný stát na Madagaskaru. Jedni z diskutujících dbají o svou židovskou identitu, ale jiní opouštějí víru otců a jen dodržují rodinnou tradici, dokonce se stávají katolíky nebo bezvěrci, asimilují se. V následujících obrazech se postupně vytváří genealogický propletenec několika židovských rodin, ve kterém při troše nepozornosti divák snadno ztratí přehled. Bude Židům lépe? Konfrontace Emiliina syna továrníka Herrmana (Petr Kubes) s poručíkem od dragounů Fricem, s nímž se dopustila nevěry jeho žena Gretl, neponechává žádné iluze. Fric jej tvrdě odkáže do patřičných mezí. Gretl ve ztvárnění Hany Tomáš Brieštianské „vypadá, že je“, ale ve skutečnosti není, je Hermannovou nežidovskou manželkou, „šikse“, což má mít svůj význam v budoucnu.

M. Durnová (Babi Emilie), P. Kubes (Hermann), T. Groszmannová (Vilma).

Až mnohem, mnohem později Hermann někomu z rodiny podává hodně krkolomný výklad, že ženino cizoložství dávno naplánoval předem, aby jeho syn Jacob, který měl vzejít z matčina zapomenutí se s dragounem, nebyl z tohoto důvodu Židem, což mu mělo zachránit život i zajistit přetrvání rodinné. Zešílel snad? Ve skutečnosti získal od Frice místopřísežné svědectví až dodatečně. Občas se podařilo někoho zachránit i tímto nebo podobným způsobem – a nacisté tehdy naštěstí nemohli mít k dispozici vzorky DNA. Ivan Dejmal nezahrál přesvědčivě pouze postavu sebevědomého Frice, snad ještě lépe mu vyšel hnědý Civilista terorizující po anšlusu se štemplem v ruce a z moci úřední Židy vyháněné z domovů a zbavované majetku. Ze zbývajících herců příjemně překvapil Michal Bumbálek v roli Hermannova bratra Ludwiga, podivínského génia, který se dokáže unášet radikálně teoretickými otázkami i ve chvíli, kdy kolem padají hrozivé trakaře velkých dějin. Bumbálek ze své postavy nedělá komickou figurku, ale propůjčuje jí v mezních chvílích důstojnost dobrotivého člověka, který by nedokázal zalhat. Jeho bratr Hermann k němu přivádí svého synka Jacoba, aby zjistil, má-li nadání na matematiku. Ludwig chlapci zadá zdánlivě jednoduchou úlohu – sečíst prvních deset čísel. Po trochu delší chvilce se to Jacobovi podaří a Ludwig jeho výkon pochválí jako nadějný, ale otci vysvětlí, že geniální Carl Friedrich Gauss v mladším věku bleskově sečetl ne deset, ale tisíc čísel, neboť měl vymyšlenu úspornou metodu. Vůbec se o Ludwigovi nedá říci, že by spadl z višně – v rozhovorech v úvodní části docela realisticky upozorňuje na nebezpečí asimilace.

Martin Siničák (Leo), Eliška Zbranková (Nelly), Adam Koutný (Leo), Jana Štvrtecká (Eva), Michal Bumbálek (Ludwig). Foto na této dvoustraně ND Brno.

* * *

Obrazy a scény zahrnují období v rozpětí zhruba pětapadesáti let, od konce 19. století do roku 1955, kdy se Rakousko vymanilo ze sovětské sféry vlivu a stalo se neutrálním státem. V té době se také mohl vydat do země adoptivní syn Percyho Chamberlaina Leo a setkat se s přeživšími příbuznými. Pro režii tu vzniká určitý problém: časové předěly mezi konkrétním děním v osudech jedinců nebo rodin vyplňují příručkové informace o proběhnuvších světových událostech vylíčené některým protagonistou. Vznikají tak – obzvlášť v druhé části představení trvajícího zhruba tři hodiny – určité stojaté vody a řečeno v šachové terminologii dění na scéně ztrácí tempo. Podobné svého druhu poznámky pod čarou je samozřejmě obtížné divadelně uchopit, ale v českém prostředí by je snad šlo alespoň krátit – pokud si autor jako svého času Sławomir Mrożek výslovně nevymínil, že se v textu hry nic krátit nesmí. (Tyto pasáže jsem se snažil překlenout sčítáním čísel podle Gaussovy efektivní metody, ale moc daleko jsem se nedostal.) ¨

Nejsilnější tak ze Stoppardovy hry, ale i z brněnské inscenace zůstávají místa vystavěná na evokacích z dětství (náboženské svátky a rodinné slavnosti) a opřená o bezprostřední zkušenost. Babi Emilie by mohla koneckonců mít podle paralelní analogie fiktivních postav a skutečných osob z rodinné historie vzor v autorově prababičce. Byla by škoda, kdyby se Stoppardova hra měla hrát pouze v Brně a potom zapadnout. Možná měl *Leopoldstadt* napsat už dřív, ale i tak nelze jeho i na středoevropské poměry velice zvláštní osud pominout. Je otázka, mají-li divadla v Praze nebo třeba ve Zlíně, Stoppardově rodném městě, dostatečně kvalitní ansámbl. V Brně to bylo půl na půl.

Josef Mlejnek

Národní divadlo Brno, Mahenova činohra – Tom Stoppard: Leopoldstadt. *Překlad Pavel Dominik. Režie Radovan Lipus. Scéna David Bazika. Kostýmy Marie Jirásková. Hudba Miloš Štědroň. Premiéra 19. 6. 2021.*

PIRKE DERABI ELIEZER

Vychází klasický midraš v českém překladu rabiho Sidona

Midraš jako termín označuje metodu výkladu Tóry i literaturu, která takový výklad obsahuje. Slovní základ *daraš* můžeme přeložit jako pátrat, zkoumat, vykládat, interpretovat i učit – a slovo midraš všechny tyto významy obsahuje. Jak uvádí Karol Sidon v předmluvě ke svému překladu *Kapitol rabiho Eliezera*, „účelem midrašů bylo především vykládat a objasňovat biblický text tam, kde nebyl zcela jasný smysl nebo bylo potřeba ho nějak osvětlit“. Vznikaly od 3. století až po vrcholný středověk, a zejména ty, které patří do skupiny tzv. agadických midrašů, textů soustředěných na příběhy, s nimiž se v Bibli setkáváme, byly velmi populární a rozšířené. Tam, kde biblický text stručně konstatuje, pátrají autoři midrašů na jiných místech Tanachu po detailech a dovozují překvapivé podrobnosti na základě sémantických postupů a analogií. Zásadním předpokladem jejich činnosti je přesvědčení o absolutní spolehlivosti biblického textu, ve kterém je uloženo, a tedy tam lze nalézt vše, včetně detailů. Mnohé z takto doplněných příběhů se pak stalo, zejména v aškenázské tradici, součástí židovského folkloru, jak to dokládají například chasidská vyprávění, ale i mnohé knihy Jicchaka Baševise Singera.

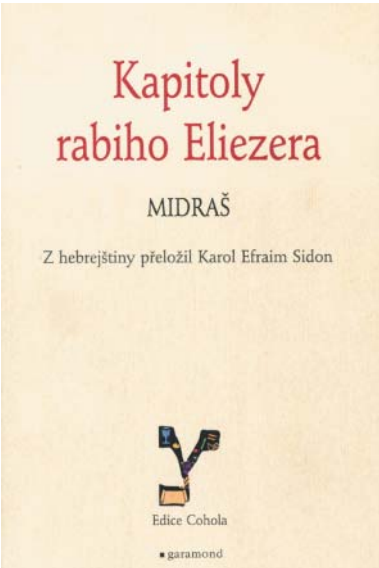

Dejme ještě slovo překladateli. „*Kapitoly rabiho Eliezera* (Pirke derabi Eliezer), zvané též Barajta rabiho Eliezera, patří mezi nejpozoruhodnější díla v midrašické tradici a jeden z nejčastěji citovaných midrašů v rabínské a midrašické tradici. Moderní historici kladou vznik tohoto midraše do první poloviny 9. století. Autor zůstává v anonymitě a jednotlivé proslovy klade do úst skutečně žijícím, legendárním nebo imaginárním rabínům. Za místo vzniku se považuje Itálie, někteří historici podle odkazů na islám umisťují vznik *Kapitol* do Palestiny, ale podle kapitol a kalendáře bychom mohli usuzovat i na byzantský původ. V židovské tradici se za zdroj textu, sepsaného v 8.–9. století, považuje učení Eliezera ben Hyrkana.

Předmětem *Kapitol* jsou první dvě knihy Mojžíšovy (Genesis a Exodus) a svitek Ester a autor se ponejvíce inspiroval Mišnou, Jeruzalémským Talmudem a starými midraši (Midraš Raba), ale i pobiblickou a apokryfickou literaturou (Kniha Jubileí, Závěť dvanácti patriarchů, Kniha Henochova, Moudrost).

Kompozici *Kapitol rabiho Eliezera* se podrobně věnoval překladatel do angličtiny a autor komentáře Gerald Friedlander (The Chapters of Rabbi Eliezer the Great, London, 1916). Podle něj dílo obsahuje zejména téma Deseti sestoupení Boha na zem (kap. 14, 21, 25, 34, 40, 41, 46, 54), v druhé řadě díla Maase Berešit (popis tvoření světa) a Maase Merkava (popis světa andělů obklopujících Boha v nebesích) (viz kap. 6–8, 10–11, 34, 51 ad.) a v třetí řadě Šmone esre, meditaci v modlitbě. Tato tři témata netvoří ucelený soubor a má se za to, že dochovaných 54 kapitol je jen zlomkem souboru původního.

Kapitoly rabiho Eliezera nezužují ani nezpřesňují texty Tóry, jak to dělají jiné exegeze a výklady třeba v Talmudu, ale text naopak rozšiřují do prostoru. Na rozdíl od glos a vysvětlivek na okraji stránek v Talmudu *Kapitoly* kreativním způsobem přepisují Tóru jako jakési „druhé slovo“. Známé příběhy tvoření světa, zvěře a člověka jsou rozčleněny a mezi ně jsou vsunuty příběhy další. Například v příběhu o pojedení ovoce ze zakázaného stromu v Tóře následuje pouze: ...a dala také svému muži. V *Kapitolách* je text výmluvnější: žena si řekla, běda mi, nyní zemřu a Bůh dá Adamovi místo mě jinou ženu. Musím přinutit Adama, aby okusil také, a tak zemřeme společně.

Časté jsou v *Kapitolách* také zmínky o zvycích a halaše, ať už se týkají minjanu nebo chování k zesnulým, obřadu Havdaly, troubení na šofar během měsíce elul, oslav spojených s obřízkou nebo recitace žalmu 92 o šábesové modlitbě. Tato zvyková a halachická ustanovení se později postarala o masivní rozšíření i kredibilitu *Kapitol* v Evropě, konkrétně Raši z nich cituje v komentáři k traktátu Megila 22b.

Přeložit *Kapitoly rabiho Eliezera*, text, který je podstatně závislý na struktuře a specifičnosti hebrejského jazyka, a zachovat jeho srozumitelnost, jazykovou korektnost a současně i celkovou průzračnost a půvab je úkol, na který by si mohl troufnout málokdo. Na tom, že se rabimu Sidonovi podařil do té míry, jak dokládá následující ukázka, se nepochybně podílejí jak jeho dlouholetá práce na překladu *Pěti knih Mojžíšových* a dalších hebrejských náboženských textů, tak i řada knih a románů, které v jazyce překladu napsal a vydal. *jd*

* * *

KAPITOLA DESÁTÁ: JONA

Pátého [dne stvoření] utekl před tváří Boží Jona. A proč utekl? To proto, že poprvé jej [Bůh] poslal, aby navrátil hranici Izraele na původní místo, a jeho slova obstála, poněvadž je řečeno (2. Král. 14,25): Navrátil hranici Izraele od Levo Chamat. Podruhé jej ale poslal do Jerušalajim, aby město zničil, ale když se káli, Svatý, buď požehnán, učinil dle svého milosrdenství, slitoval se a nezničil, a Izraelci ho pak označili za falešného proroka. Potřetí jej pak poslal do Ninive, ale Jona usoudil, že to je národ nakloněný se kát, a Svatý, buď požehnán, pak sešle svůj hněv na Izrael, a říkal, copak mi nestačí, že mě Izraelci označují za falešného proroka, a teď mě tak budou označovat i pohané? Takže mi nezbývá nežli prchnout na místo, na němž není Jeho majestát. Kdyby to mělo být nebe, je o něm řečeno (Z 113,4): Jeho majestát je na nebesích, a o zemi se také říká, že tam je Jeho majestát, poněvadž je řečeno (Ješ. 6,3): jeho majestát je plností země!, takže prchnu na místo, kde není o Jeho majestátu řečeno, že tam je.

Jona sestoupil do Jafo, jenomže tam loď, na kterou chtěl nastoupit, nenašel, protože už byla od Jafo vzdálena na dva dny cesty. Co udělal Svatý, buď požehnán, aby Jonu vyzkoušel? Přivedl na moře vichřici a vrátil loď do Jafo. A když to Jona viděl, radoval se ve svém srdci

a řekl: Nyní vím, že cesta přede mnou je urovnaná! Řekl jim: „Nastoupím s vámi!“ Řekli mu: „My ale jedeme až k mořským ostrovům do Taršíše.“

Řekl jim: „Pojedu s vámi!“ A ačkoliv je zvykem zaplatit za cestu až při výstupu z lodi, Jona s radostí zaplatil předem, poněvadž je řečeno (Jona 1,3): Jona se zvedl, že před tváří Hospodina prchne do Taršíše atd.

Když se vzdálili na den cesty, stanul nad nimi zprava i zleva na moři orkán, a zatímco jiné lodi proplouvaly a vracely se v míru za klidného moře, loď, na kterou nastoupil Jona, byla ve velkém nebezpečí, poněvadž je řečeno (1,4): Loď byla hotova se rozlomit.

R. Chanina říká: Zástupci sedmdesáti jazyků byli na lodi, a každý měl ve své ruce svou modlu, poněvadž je řečeno (1,5): Námořníci se báli a každý volal k svému bohu a padali na tvář a říkali: Volejme každý k svému bohu, a bůh, jenž odpoví a zachrání nás z toho neštěstí, je Bůh! A volali každý k svému bohu, ale nepomohlo to. A Jona zatím usnul z úzkosti své duše a spal. Přišel k němu kapitán lodi a řekl mu: „My tady stojíme mezi životem a smrtí, a ty si usneš a spíš! Z jakého lidu jsi?“ Řekl mu: „Jsem Hebrejec.“ A on mu řekl: „Slyšeli jsme, že je bůh Hebrejců velký, tak se zvedni a volej k svému bohu, třeba se nám ukáže Bůh a učiní s námi zázraky, jaké učinil vám v Rákosovém moři!“ On jim však řekl: „Nebudu vám zapírat, že jste se v tomto neštěstí ocitli kvůli mně. Zvedněte mne a spusťte mne do moře a moře se uklidní,“ poněvadž je řečeno (1,12): Zvedněte mne a spusťte mne atd.

Rabi Simon říká: Ti muži však nechtěli svrhnout Jonu do moře a vrhali losy a los padl na Jonu, poněvadž je řečeno (1,7): A vrhali losy atd. Co učinili? Vzali nádoby, které byly v lodi, a naházeli je do moře, aby se jim ulehčilo, ale vůbec to nepomohlo. Chtěli veslovat k pobřeží, avšak nemohli. Tak co udělali? Vzali Jónu do podpalubí lodě, zastavili se a řekli: „Hospodine, Bože světa, nepřikládej nám za vinu nevinnou krev, poněvadž neznáme charakter tohoto muže.“ On jim však řekl: „Zvedněte mne a spusťte mě do moře!“ tak ho hned vzali, ponořili ho až po jeho kolena a moře přestalo bouřit. Jakmile jej však vytáhli k sobě, moře se opět rozbouřilo. Tak ho ponořili až po krk a moře přestalo bouřit. Ale znovu jej vytáhli, a když se kolem nich moře opět rozbouřilo, ponořili ho celého a moře bouřit přestalo.

Rabi Tarfon říká: K tomu, aby pozřela Jonu, byla ta ryba určena od šesti dnů stvoření, poněvadž je řečeno (2,1): K tomu, aby pozřela Jonu, určil Hospodin velkou rybu. Vstoupil do jejích úst jako člověk vstupující do veliké synagogy a stál a dvě oči té ryby svítily Jonovi jako průsvitná okna. R. Meir říká: Perla zavěšená v útrobách ryby svítila Jonovi jako toto slunce o polednách a ukazovala mu všechno, co je v moři a v propastech, a o tom mluví text žalmu (97,11): Pro spravedlivého je zaseto světlo.

Ryba mu řekla: „Nevíš, že mi nastal den, kdy budu snědena ústy Livjatana?“ Jona jí řekl: „Zaveď mne k němu,“ a potom řekl Jona Livjatanovi: „To kvůli tobě jsem sestoupil, abych znal místo, kde přebýváš, poněvadž ti v budoucnosti uvážu provaz na jazyk a vytáhnu tě a obětuji při velké hostině, uspořádané pro spravedlivé.“ Ukázal mu pečeť Avrahamovu a řekl: „Pohleď na znamení smlouvy!“ a Livjatan prchl od Jóny na vzdálenost dvou dní.

Titulní list *Pirkej rabi Eliezer*, Sabbioneta (Itálie), 1568.

Řekl tedy [rybě]: „Nuže, zachránil jsem tě před Livjatanem, zato mi ukaž všechno, co je v moři a v propastech!“ I ukázala mu velký proud vodstev Oceánu, poněvadž je řečeno (2,6): Propast mne obklopila. A ukázala mu Rákosové moře, jehož nitrem prošel Izrael, poněvadž je řečeno (2,6): Rákosí mi opletlo hlavu. A ukázala mu místo, z něhož vycházejí mořské příboje a vlnobití, poněvadž je řečeno (2,4): Všechny tvé příboje a vlnobití přese mne přešly. A ukázala mu sloupy země a její základy, poněvadž je řečeno (2,7): Ta země, její závory jsi za mnou navěky zasunul. A ukázala mu gehinom, protože je řečeno (2,7): Ale vyzvedl jsi ze zničení mou duši, Hospodine, Bože můj! A ukázala mu spodní šeol, poněvadž je řečeno (2,2): Z útrob šeolu jsem křičela, tys slyšel můj hlas. A ukázala mu Hospodinovu svatyni, poněvadž je řečeno (2,7): Až k základům hor jsem sestoupil, a z toho se učíme, že Jeruzalém stojí na sedmi horách. A ukázala mu úhelný kámen země, založený v propastech pod Hospodinovou svatyní, na němž stojí a modlí se Korachovi synové.

Ryba mu řekla: „Nuže, Jono, když už stojíš pod Hospodinovou svatyní, modli se a bude ti odpovězeno!“ Jona tedy řekl rybě: „Vrať se na místo, kde ses předtím zastavila, protože si přeji se modlit.“ Ryba se zastavila a Jona se začal modlit před tváří Svatého, budiž požehnán: „Pane světa, jsi nazýván tím, jenž svrhne a vyzvedá, vytáhni mne tedy, když jsem klesl! Jsi nazýván tím, jenž usmrcuje a oživuje, oživ mne tedy!“ Ale on mu neodpověděl, dokud z jeho úst nevyšla tato slova: „Splním, co jsem slíbil, když jsem slíbil vytáhnout Livjatana a obětovat ho před tvou tváří, a splním to v den záchrany Izraele.“ Svatý, budiž požehnán, okamžitě pokynul a Jonu propustil, protože je řečeno (2,11): Hospodin řekl rybě a ta vyplivla Jonu na souš.

Námořníci však viděli všechna ta velká znamení a divy, která Svatý, buď požehnán, učinil s Jonou, a poněvadž se Jona modlil, jak je řečeno (2,9): Ať ty, kdo zachovávají lživé marnosti, opustí jejich milost, okamžitě vstali a vyhodili každý jeden svého boha do moře a vrátili se do Jafo a putovali do Jeruzaléma a obřezali maso své předkožky, poněvadž je řečeno (1,16): Ti muži se báli Hospodina velkou bázní a obětovali Hospodinu oběť. A jak mohli obětovat oběť, když oběti od modloslužebníků nejsou přijímány? To znamená, že to byla krev smlouvy, jež je jako krev oběti. A splnili slib, že každý z nich přivede svou ženu a všechny, co jim patří, k bázni Jonova Boha. A slíbili a splnili to, co platí pro proselyty.

Kapitoly rabiho Eliezera. Midraš. Z hebrejštiny přeložil Karol Efraim Sidon. Vydalo nakladatelství Garamond v roce 2021, 236 stran, měkká vazba. Doporučená cena 290 Kč.

LUDWIG MEIDNER

Pacifista, revolucionář, emigrant, malíř a věřící Žid

Do dlouhé řady zpola zapomenutých velkých tvůrců 20. století náleží také malíř a grafik Ludwig Meidner. Narodil se 18. dubna roku 1884 ve městě Bernstadt (dnes Bierutów v Polsku) ve středním Slezsku v rodině obchodníka. Mimochodem ve stejný den i rok se narodil v těšínském Slezsku jiný významný zapomenutý tvůrce, o kterém se v minulosti v *Roš chodeši* již psalo – Michel Fingesten.

STUDIA A VÁLEČNÁ LÉTA

Meidner se na přání rodičů měl stát kameníkem, v letech 1903–1905 už však studoval na akademii ve Vratislavi a poté v roce 1905–1906 v Berlíně, kde se učil umění leptu u Hermanna Strucka. Roku 1906 odjel do Paříže a do roku 1907 navštěvoval kurzy na Julianově akademii. V Paříži se seznámil s dílem Pabla Picassa, Paula Gauguina, Jamese Ensora, což mělo vliv na jeho výtvarné směřování. Seznámil se s Amedeem Modiglianim a stali se přáteli. Roku 1908 se vrátil zpět do Německa. Na přelomu roku 1911 a 1912 založil společně s Jacobem Steinhardtem a Richardem Janthurem skupinu Die Pathetiker a v listopadu 1912 měli v galerii Der Sturm Herwartha Waldena v Berlíně výstavu, na které Meidner poprvé vystavil své „apokalyptické krajiny“, hořící města a devastovaná místa, záhadné kompozice plné předtuch hrůz první světové války, která zanedlouho vypukla. Koncem roku 1913 uzavřel přátelství s mladým, dnes již téměř zapomenutým expresionistickým básníkem Ernstem Wilhelmem Lotzem, který padl hned na počátku války. Jeho smrt Meidnerem velmi otřásla a malíř pod jejím vlivem vytvořil cyklus *Válka, ulice a kavárny*, ve kterém velmi kriticky zobrazil válečné hrůzy a utrpení,

Ludvig Meidner: *Autoportrét*, lept, 1922.

masu lidství zbavených vojáků, kteří se projevují jako dobře naprogramované stroje poslušné jakýchkoli příkazů.

Apokalyptická krajina, olej na plátně, 1912.

Maloval a kreslil v kavárnách blahobytně vysedávající hosty, spokojený dobytek mnohdy se skutečně zvířecími tlamami či krvelačnými tvářemi, naplněný v ten prvý čas válečného běsnění nadšením z postupujících vojsk a s tím spojených vítězství, bytosti neschopné komunikace a ponořené pod šklebem radosti do vlastní zloby. V roce 1916–1918 působil jako tlumočník v zajateckém táboře a definitivně se stal pacifistou. Roku 1919 byl jedním ze zakládajících členů Novembergruppe, téhož roku vyšla jeho první monografie z pera Lothara Briegera s Meidnerovým textem, ve kterém zpochybňuje stávající řád a vyzývá umělce, aby se stali socialisty. Krátce nato, zklamán ruskou revolucí, socialistické ideje opustil a stáhl se do soukromí.

NÁVRAT K ŽIDOVSTVÍ

Od poloviny 20. let se vrací ke svým kořenům a začíná žít podle náboženských pravidel judaismu, uzavírá přátelství s berlínským rabínem Leem Baeckem. Maloval a kreslil starozákonní scény, vytvářel portréty zbožných Židů. Od roku 1924 působil jako profesor malby na akademii v Berlíně. Po převzetí moci nacisty byl Meidner ihned zařazen na seznam zakázaných umělců a jeho autoportrét byl vystaven na výstavě „zvrhlého umění“. Od roku 1935 působil jako učitel kreslení na židovské škole v Kolíně nad Rýnem. V roce 1939 se mu podařilo emigrovat do Anglie. V letech 1940–1941 byl však také v Británii jako „nepřátelský“ cizinec perzekvován a byl umístěn v několika internačních táborech. Roku 1953 se vrátil, především kvůli svému mateřskému jazyku, do Německa. Zemřel 14. června 1966 v Darmstadtu, kde je pochován na židovském hřbitově.

Pro nás není bez zajímavosti, že do okruhu Meidnerových přátel patřil také Bedřich Feigl, který žil v Berlíně nedaleko od jeho ateliéru, a později se stýkali v Anglii. V Berlíně navštěvovali pravidelně proslulou kavárnu Café des Westens a Feigl se též účast-

nil pravidelných středečních setkání malířů, básníků a spisovatelů v Meidnerově ateliéru. Meidner též napsal řadu aforismů o různých umělcích, které však knižně nevyšly. Z rukopisu byly teprve přepsány do katalogu Meidnerova díla, který vyšel ve dvou svazcích roku 1991. Rukopis je datován 1950 a je zajímavé, že autor psal pod jménem Bedřich Feigl, které potom škrtl a napsal „LMeidner“. Možná je Feigl autorem některých z nich. O Feiglovi: „Bedřich by rád namaloval to, co Friedrich nedokázal“ a druhý „Už ne mladík, ale nadějný stařec“.

DÍLO

Meidnerovo dílo je velmi rozsáhlé a různorodé. V letech 1912–1914 namaloval řadu městských scén s pokřivenou perspektivou a se silným expresivním nábojem, ve kterých zcela intuitivně zobrazil nadcházející časy. Hořící města, bortící se domy, dýmající spáleniště, v děsu prchající lidi, jednotlivce i anonymní zástupy. Z přelomu let 1912/1913 pochází obraz

Portrét Maxe Herrmanna-Neisseho, olej na plátně, 1913.

Revoluce inspirovaný Lotzovou básní. Meidner v popředí namaloval mladého rebela (básníka Lotze) s praporem v ruce, který symbolizuje vzpouru proti starým časům pod korouhví budování nového a lepšího světa. Za války namalovaný obraz *Předchozí den, stejný jako den dnešní a možná i zítřejší* zachycuje v kopcovité krajině opuštěné trosky pod potemnělým nebem se skupinou lidských bytostí v popředí. Tváře pokřivené strachem, zlobné hádající se obličeje, které ani v neštěstí neopouštějí jejich sobecké

Revoluce, olej na plátně, 1912/13.

vlastnosti. Úplně v popředí k zástupu otočená hlava muže s černou kapucí a s pozdviženou pravicí, snad proroka starých či nových pořádků, kterého sleduje s poťouchlým úsměškem jen jedna ženská tvář. Bez zbytečných atributů naprosto dokonale expresivně vyjádřená totální bezútěšnost a nesmyslnost doby.

Meidner je též autorem řady portrétů. Vedle několika, mnohdy velmi sebeironických autoportrétů maloval řadu svých přátel a známých. Pozoruhodné jsou zejména dva portréty dnes téměř zapomenutého expresionistického spisovatele, bohéma a anarchisty Maxe Herrmanna-Neisseho. Oba obrazy, malované silně pastózními barvami, zobrazují zkrouceného, značně pokřiveného člověka s útlým a křehkým tělem (Herrmann-Neisse byl velmi malého vzrůstu), kterému dominuje velká hlava a jako protipól ruce s dlouhými, propletenými kostnatými prsty. Ve tváři pichlavé, ale velmi vnímavé oči, uši, které dokážou slyšet, a vypouklá, sevřená ústa, která když se dají do pohybu, umějí říci i řadu věcí velmi nepříjemných. Mistrné portréty člověka ve své podstatě hluboce nešťastného, namalované s pochopením a s účastí. Zajímavé srovnání nabízí portrét Herrmanna-Neisseho od George Grosze či od Otty Dixe, které jsou malovány v duchu nové věcnosti a pouze realisticky zobrazují malého človíčka s výrazem nenávisti ve tváři. Výjimečné jsou také dva olejem malované portréty berlínského liberálního rabína a filosofa Dr. Lea Baecka. V podstatě realisticky malované, první z roku 1931, druhý z roku 1948. Ve výrazu tváře ušlechtilého člověka je zachyceno vše. Na prvém předtucha děsivé tragédie, na druhém osud židovstva. Přestože byl Meidner k liberálnímu židovství, které Baeck vyznával, velmi kritický, jejich přátelství trvalo celý život a Meidner Baecka pokládal za nejmoudřejšího a nejvzdělanějšího člověka, s jakým se kdy setkal.

Za druhé světové války se v Anglii Meidner dostal do velkých hmotných problémů a po nucené internaci na ostrově Man žil v tísnivé chudobě. Nemohl si dovolit olejové barvy, maloval proto akvarelem na papír a vytvořil

Portrét Leo Baecka, olej na plátně, 1948.

také řadu kreseb tužkou a uhlem. Tak vznikl rozsáhlý cyklus *Utrpení Židů v Polsku* a *Masakry Židů v Polsku*. Současně karikaturami komentoval situaci v Německu a v kresbách s nadsázkou a humorem zachycoval život v tehdejší Anglii.

Jan Placák

Ota B. Kraus

STRAWBERRY FIELDS

(dávno před Beatles)

Před sto lety, 1. září 1921, se v Praze narodil **Ota B. Kraus**, *spisovatel, pedagog a grafolog. Zažil Terezín a Osvětim, během šoa ztratil své nejbližší. Po válce vydal svou prvotinu* – Země bez Boha, *roku 1949 odjeli s manželkou Ditou (roz. Polachovou) a malým synkem do Izraele. Zpočátku žili v provizorním městečku u Haify. Prostředí a společnost evropských imigrantů zobrazil později ve svých prózách, psaných anglicky. Sté výročí narození Oty B. Krause připomínáme úryvkem z dosud nepublikované povídky* Strawberry Fields (dávno před Beatles), *celou ji naleznete v Židovské ročence 5782.*

***

Když jsme přijeli do Izraele, byli jsme strašlivě chudí. Naštěstí jsme nevěděli, že jsme tak chudí, protože všichni kolem nás na tom byli stejně, takže jsme se domnívali, že být chuďasem k téhle zemi prostě patří. Bohatství je ale relativní hodnota, a když jsme porovnali náš těžký úděl s nouzí ostatních, necítili jsme se o nic hůř než naši sousedé. Tím ale nemyslím pana Helfgotta z vesnického družstva, který měl hned vedle vodárenské věže domek se dvěma ložnicemi.

My, nově příchozí, jsme obývali osm dřevěných baráčků, které stály v širokém půlkruhu na písečné duně mezi skládkou a hřbitovem. V létě se písek tak rozpálil a navršil, že když jsme šli domů, připadali jsme si, jako bychom se brodili vařící polévkou.

Někdy navál vítr písek k našim dveřím a musel jsem lopatou prokopat tunel. Neměli jsme elektřinu, jídlo jsme vařili na petrolejových hořácích a svítili jsme si petrolejkami se začouzenými cylindry, které při sebemenším dotyku praskly. Dvakrát týdně vyjížděl na dunu muž s vozíkem taženým oslem a prodával led a petrolej. Jenže jak led a petrolej uchovával ve stejné bedně přikryté pytlem, led do sebe natáhl petrolejový zápach a do petroleje pronikla voda, a tak naše lampy prskaly a syčely. Ale nestěžovali jsme si, protože jak říkával náš soused pan Zimmerman: „Špatné počasí je lepší než žádné počasí."

„Správně," souhlasil pan Feigenblatt, „nikdy není tak špatně, aby nemohlo být ještě hůř."

„Hospodin se stará i o nejmenší ptáče," prohlásil pan Lakatoš. „Postará se i o nás. Jednoho dne se snad posadíme pod vlastní fíkovník a vinnou révu."

Abychom se nějak protloukli, šli jsme na výpomoc k místním farmářům, kteří využili naší neznalosti, dřeli z nás kůži a platili co nejméně.

„Jaký fíkovník a jaké víno?" tázal se pan Kubín, dívaje se přitom zamyšleně na holý písečný přesyp, na němž tu a tam vykukovaly trsy africké trávy, která byla tak tvrdá, že ji nechtěl žrát ani Ferdinand, osel pana Federa. „Věděl jsem, jak je těžké být Žid mezi Nežidy, ale nikdy mě nenapadlo, jak těžké je být Žid mezi Židy."

Pan Kubín mluvil vždycky na rovinu, věci nazýval pravými jmény. Před válkou se jmenoval Kohn, ale když se vrátil z lágrů, rozhodl se, že se své židovské identity zbaví, a přejmenoval se na Kubína, aby splynul s českým prostředím. Nové jméno mu moc nepomohlo, protože všichni, Židé i Nežidé, kdo ho dřív znali jako pana Kohna, mu teď říkali pan Konkubín, což bylo ještě horší.

Skočec obecný (Ricinus communis).

Ale špatné časy se střídaly s lepšími a jednoho dne jsme se dozvěděli, že bychom ve městě v domě odborů mohli získat železnou postel, matraci a vojenskou deku.

„Je to tak hodinka cesty," sdělil nám pan Levinson, náš zemědělský instruktor. Šel jsem hodinu do města, naložil si na záda postel a vyrazil zpátky. Pak jsem šel znovu pro matraci, pak pro druhou postel a pak pro druhou matraci. Druhý den ráno jsem přinesl deky. Bylo to vyčerpávající, hlavně ten poslední úsek přes žhavý písek, ale postele náš pokoj hodně vylepšily; předtím jsme v něm měli jen dva petrolejové hořáky a petrolejku visící na hřebíku.

Nelíbila se mi pustina před našimi dveřmi a probral jsem to s naším místním výborem. „Nepřišli jsme sem snad proto, aby díky našemu úsilí rozkvetla poušť?"

„Správně," souhlasil pan Zuckerman, „vzpomeňte si na pionýry, kteří vysoušeli chederské bažiny, nakazili se malárií, ale přesto až do svítání tančili horu."

Zato pan Konkubín, člověk bez víry a představivosti, žádnou možnost zlepšení nepřipouštěl. „Plivni stokrát do moře a nezvedne se. Poušť je poušť a pouští zůstane," mávl rukou nad písečnou pustinou.

Neodradil mě. Jednoho dne když jsem se vracel z kopání zavlažovacího systému pro pana Herškovice, jsem v příkopu našel malý divoký odrostek. Od první chvíle se mi stromek zalíbil. Byl maličký, ale statný s vroubkovanými pětiprstými listy a nafialovělým kmenem. Vykopal jsem ho se všemi kořínky a zasadil ho před naši boudu. Každý večer jsem ho zaléval a jednou týdně mu přinesl slepičí trus, který jsem štípnul v drůbežárně a donesl domů v kapse. To, jak stromek prospíval, předčilo má nejsmělejší očekávání: narostly mu tmavozelené listy a každým dnem o kousek povyrostl. Byl jsem na něj náležitě hrdý: nejenže zkrášlil písečnou dunu, ale poskytl nám náznak naděje a trvalosti.

„Strom je jako člověk," prohlásil pan Feher. „Kořeny stojí ve sračce, ale hlavu má otočenou ke hvězdám."

Jednoho dne pan Zimmerman, který byl praktický člověk, dokonce navrhl, abychom našli víc divokých odrostků a vysadili z nich za našimi baráky les. „Mohli bychom prodávat dřevo," zahleděl se obdivně na můj stromek.

„A založit pilu," prohlásil pan Feigenblatt.

„A továrnu na výrobu nábytku," dodal pan Lakatoš.

Strom nás inspiroval a pozvedl nám ducha. Podívali jsme se na něj, než jsme šli do práce, a navštívili jsme ho, když jsme se vrátili, unavení a špinaví od hlíny.

Několik dní jsem byl nejoblíbenějším člověkem mezi nováčky, ale má sláva dlouho nevydržela. Ukončila ji návštěva pana Levinsona, toho zemědělského instruktora, který nás měl učit, jak pěstovat okurky, zelí a lilek.

„Jednoho dne," sdělil nám, „vám Židovská agentura možná dá domek s jednou místností, pět dunamů půdy a půlku muly."

„Proč jenom půlku?"

„Budete se o ni dělit se sousedem. Tři dny vy, tři dny on. Copak si myslíte, že Židovská agentury je milionář, aby rozdávala celé muly?"

Jako existuje láska na první pohled, existuje i nepřátelství na první pohled. Pan Levinson mě nesnášel od prvního dne, kdy jsme se seznámili, protože jsem měl, jak řekl, rozvratné myšlenky.

„Každý pěstuje okurky," řekl jsem, „proč bych nemohl zasadit něco exotičtějšího, třeba pórek nebo jahody?"

„Protože tu nerostou."

„A pokazím něco, když to zkusím?"

Pan Levinson se na mě pohrdavě podíval. „Naši praotcové, nechť je jejich památka požehnaná, obdělávali tuhle zem tři tisíce let, a nikdy jahody nesázeli."

Každým dnem strom o několik centimetrů povyrostl, roztáhl korunu, která šelestila ve větru. Brzy se stal domovem pro hejna vrabců, spoustu bulbulů se žlutými zadečky a párek lejsků.

Sousedé mi strom záviděli a přicházeli obdivovat jeho vznešené stvoly, nachové listy a korunu, v níž se hemžili zpěvaví ptáci.

„Roste tak rychle," rozplýval jsem se, „že budeme všichni brzy odpočívat v jeho stínu."

Když příště dorazil pan Levinson, aby nás učil, jak pěstovat okurky, zastavil se u mého stromu a tázavě se na mě podíval.

„Co to je?"

„Tohle je stromek," ukázal jsem na odrostek. „Abyste věděl," pokračoval jsem, „mohli bychom z takových stromů zasadit les a prodávat stavební dřevo."

„To byste chtěl? Víte, co jste zasadil? Je to skočec, keř, který roste v každé škarpě a v semenech má ricin. Dřevo? Jediné, co z něj můžete dostat, je průjem."

Od toho dne se mi všichni ve vesnici smáli a každý, kdo mě najal, abych mu okopal zelí nebo vyčistil kuřatům výběh, nevynechal jedinou příležitost, jak si do mě rýpnout.

„Zácpou asi dneska netrpíte, co," zahihňal se pan Katzenelbogen, který měl bílého koně jménem Sultán.

„Les z ricinovníků?" zeptal se pan Feinstein. „Díky vám by dostalo běhavku celé město."

Když jsem kromě pěstování ricinovníku chodil ještě každý týden na promítání filmů, které se konalo venku před naším kulturním střediskem, přišel jsem už o veškerou reputaci.

„Mladíku," varoval mě pan Teitebaum, pro kterého jsem pracoval v neděli. „S vaší zemědělskou zabedněností a s tak marnivými zvyky se domku ve vesnici nedočkáte nikdy."

(*Z angličtiny přeložila A. Marxová*)

STOLETÍ ÚSTAVY A FESTIVALU

(*dokončení ze str. 9*)

Za zahajovací hru zvolil anglickou středověkou moralitu *Jedermann* (Kdokoli) v moderním přepracování Hugo von Hofmannsthala. Hlavní postava – boháč, pro kterého přichází Smrt – ztělesňovala samotné Rakousko a jeho situaci… Diváci byli nadšení, ovšem bigotnější část Salcburčanů se bouřila s tím, že církev „zaprodala město Židům", neboť hlavní hvězdou festivalu byla protestantská hra, upravená židovským autorem, provedená židovským režisérem, který využil jako hlavní kulisu katedrálu.

oratorium Reinhardt režíroval pro Manhattan Opera House, premiéru mělo v lednu 1937, ale inscenace byla tak nákladná (počítala například s tisícovkou komparzistů), že po několika reprízách zkrachovala.

V Rakousku panovala od roku 1934 klerofašistická diktatura, představy o harmonickém souladu národností a věr vzaly za své. Hugo von Hofmannstahl zemřel již roku 1929, Reinhardt směl Salcburský festival vést do roku 1937. Zámek mu zpustošili a po anšlusu arizovali nacisté. Slavný režisér uprchl přes Británii do USA, kde roku 1943 zemřel.

Zleva: Hugo von Hofmannsthal, Max Reinhardt a Einar Nilson v Leopoldskronu. Foto Ellinger. © JMW.

Jedermann se však stal symbolem festivalu a s přestávkami (od roku 1946 pak každoročně) ho zahajuje.

Reinhard režíroval v Salcburku klasický repertoár, mj. *Fausta* či *Sluhu dvou pánů* a v leopoldskronské zahradě svůj další mistrný kus *Sen noci svatojánské*, Shakespearovu pohádkovou komedii o iracionalitě lásky. Uvedl do ní snové lesní baletní scény, v nichž tančí víly za doprovodu orchestru sestaveného z trpaslíků. Výpravu a kostýmy svěřil Oskaru Strnadovi, což je další umělec, kterého výstava připomíná: moderní architekt, designér a žádaný scénograf, jehož kořeny vedou částečně do Čech.

V expozici lze zhlédnout úryvek z filmového zpracování *Snu*, které vzniklo v Reinhardtově režii roku 1935 v produkci Warner's Brothers s hudbou Felixe Mendelssohna v úpravě Ericha Korngolda, a také zlomek starozákonního dramatu *Cesta zaslíbení* od Franze Werfela. Toto

Salcburk se stal po druhé světové válce sídlem velení americké armády, a protože Američané obnovení festivalu podporovali, konal se hned v srpnu 1945. Kromě Maxe Reinhardta se ho již nemohla zúčastnit řada dalších umělců židovského původu. Mnozí se nevrátili z exilu, mnozí byli zavražděni v koncentračních táborech, další se na festivalu už nechtěli podílet, protože netoužili hrát spolu s lidmi, kteří za války spolupracovali s nacisty. Ti, jako například dirigenti Karl Böhm nebo Herbert von Karajan, účinkovat nějaký čas nesměli, brzy se však na jevišti objevili. Do Salcburku se z amerického exilu vrátila vdova po Reinhardtovi herečka Helene Thimigová a také pražský rodák, židovský herec Ernst Deutsch. Dlouhá léta pak hrál v *Jedermannovi* postavu Smrti.

Výstava věnována H. Kelsenovi potrvá do 10. října; výstava o Salcburském festivalu do 21. listopadu 2021. Obě lze vřele doporučit. Více informací na www.jmw.at.

Alice Marxová

DVA DOPISY O KNIHÁCH

KNIHY Z JERUZALÉMSKÉ SYNAGOGY

Nedávno jsem četla zprávu o tom, že se v Brně na Židovské obci objevily tisíce starých židovských knih. Budou se jim tam věnovat v rámci velkého projektu. Mám z toho radost a pevně věřím a doufám, že se co nejdříve začnou knihy digitalizovat a ty, které mají vyznačeného majitele, nabídnou co nejdříve příslušným rodinám po celém světě. Většina jejich majitelů byla zavražděna v šoa, ale často žijí jejich příbuzní, pro které jsou tyto knihy velice významnou osobní vzpomínkou na jejich blízké.

Asi před sedmi lety mi šámes Jeruzalémské synagogy pan Michal Dunayevský před svých odchodem z funkce řekl, že se v synagoze nachází velké množství starých židovských knih a že v místnosti určené pro personál je v krabicích několik knih s razítkem Lieben (můj děda Salomon Hugo Lieben, zakladatel Židovského muzea, měl před válkou velikou knihovnu). Shodou okolností jsem se brzy nato do jedné z místností, kde byly skladovány desítky krabic od banánů plných knih, dostala. Otevřela jsem první knihu navrchu krabice. Bylo v ní razítko Lieben.

Najednou tu přede mnou ležely knihy mého dědy a řady dalších příbuzných. Některé byly velmi poničené, některé zachovalé. Jedná se především o modlitební knihy nebo různou náboženskou literaturu, vše ale vysoce osobní – v některých knihách byly vložené vizitky nebo jiné upomínky, osobní vzkazy, vpisky nebo podpisy. ŽO v Praze se díky aktivitě řady lidí a především díky Pavlu Veselému rozhodla knihy základně vyčistit, ošetřit a katalogizovat. Do toho přišla koronakrize, Pavel Veselý se nám ozval, že ŽO v Praze musí z důvodu úspor knihy přesunout z depozitáře, kde se s nimi pracovalo, což stálo několik desítek tisíc ročně. Byly potom opět převezeny do Prahy a umístěny v krabicích do Jeruzalémské synagogy. Zvažovalo se, co s nimi dále, pohřbít je? – což by odpovídalo náboženským předpisům, ale zároveň by se tak ztratily konkrétní příběhy, osobní vzkazy a další detaily v knihách zaznamenané.

Knihy se tak ocitly v jakémsi vakuu. Ředitel Židovského muzea v Praze Leo Pavlát nechtěl, aby byly knihy pohřbeny, zároveň ale upozorňoval na chybějící personální kapacity na jejich zpracování v Židovském muzeu v Praze. Začali jsme komunikovat s předsedou FŽO Petrem Papouškem, kterého mezitím oslovila ŽO v Brně s tím, že má kapacity a zázemí pro katalogizaci i další práci s knihami.

Velice doufám, že knihy budou v Brně brzy katalogizovány a budou zveřejněny svazky, které obsahují osobní razítka, ex libris, podpisy nebo další vpisky, jež by pomohly identifikaci původních majitelů, a že se jako vzácné rodinné památky nabídnou rodinám přeživších.

Je jasné, že než se knihy zpracují, bude to poměrně dlouho trvat, ale je to obrovský kus příběhu, který by se měl začít co nejdříve zveřejňovat v základní digitální formě a snažit se aktivně dohledávat pozůstalé příbuzné po celém světě. Knihy ležely přes 70 let pod střechou a „nebyly ničí“, a teď konečně by se mohly vrátit k rodinám pozůstalých po původních majitelích. Je to také možnost jak prostřednictvím těchto knih může vznikat nový vztah k tématu, nové vazby a třeba i široká židovská komunita v tom nejlepším slova smyslu.

Věra Roubalová Kostlánová

KNIHOVNA UKRADENÝCH NADĚJÍ

Dovolte, abychom Vám představili projekt „Knihovna ukradených nadějí, Vehigad´ta le-vanecha (A budeš o tom vyprávět svým potomkům… Ex. 13:8)“, který je projektem Židovské obce Brno na záchranu a zpřístupnění židovských náboženských (rituálních) knih pocházejících ze svozů z období holocaustu a po druhé světové válce.

Naše obec získala od Federace židovských obcí v České republice a od pražské židovské obce soubor cca 13 000 knih. Zdánlivě ohromná sbírka knih, které se snažíme zachránit, je pouhým fragmentem minulých knihoven. Dovolíme si parafrázi dvou výroků. Ten, kdo zachrání i jedinou knihu, jako by zachránil celý příběh. Silou židovství je schopnost si příběhy pamatovat a vyprávět je. A právě tomu chce tento projekt dostát.

Soubor knih je připomínkou Židů a jejich osudů v době holocaustu. Šířeji pak vypovídá o životech evropských Židů, především občanů předválečného Československa (území tzv. protektorátu Čechy a Morava) a o jejich nacistické perzekuci. Vypráví ale i o poválečném stavu židovské komunity v Československu, komunistické nesvobodě a složité cestě židovských komunit v posledních třiceti letech.

U některých knih tohoto souboru se navíc jedná o mnohdy jedinou památku na zavražděné. Knihy jsou z velké části podepsané, nacházejí se v nich věnování dětem, přátelům, příbuzným, oslavencům bar micva a různé osobní poznámky.

Knihy byly nacisty zabaveny a naprostá většina jejich vlastníků zavražděna. Právě proto je jedním z hlavních cílů projektu a jeho nedílnou součástí také zveřejnění jmen původních vlastníků a předání knih jim nebo jejich potomkům. Zejména na to je zaměřena činnost naší obce a její spolupráce s Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o. p. s., a s dalšími subjekty zabývajícími se studiem judaismu.

Cílem a smyslem projektu je knihy zachránit, zpřístupnit je v dostupných databázích, ale hlavně chceme, aby vyprávěly příběh o tom, jak se to všechno stalo. Cílem projektu na záchranu knih je varování před zrůdností nacismu, ale také připomínka toho, jak snadné je ztratit svobodu a demokracii. Soubor knih tak bude přínosem k aktuálně probíhajícím snahám o objektivní historiografickou revizi dosud poněkud stereotypně předkládaného obrazu české společnosti první republiky jako ideální demokracie a rovněž k diskusi o antisemitismu v české společnosti v době rozkladu habsburské monarchie, formování československého státu a v meziválečném období.

Podněty, dotazy apod. k projektu „Knihovna ukradených nadějí“ můžete zasílat na e-mailové adresy: projekt-knihy@zob.cz a secretary@zob.cz (nejlépe na obě současně).

Židovská obec Brno – *JUDr. Jáchym Kanarek*, předseda; *Menashe Kliment*, rabín; *Mgr. Ivana Yael Nepalová, M.A.*, vedoucí projektu. (*Oba texty jsou redakčně mírně kráceny*.)

KNIHA O LÁSKE A UTRPENÍ

Nový román Davida Grossmana vo slovenskom prekladu

Život sa so mnou pohráva. Tak pomenoval známy izraelský spisovateľ David Grossman svoje zatiaľ posledné dielo a vedel prečo... Knihy tohto autora beriem vždy do rúk s očakávaním niečoho nečakaného. Ako príklad spomeniem, že v jeho prípade, keď vojde kôň do baru, tak sa nejedná o začiatok bezduchého vtipu, ale o verejnosťou i kritikou cenený literárny text...

Grossman naplnil moje predpoklady aj v tomto prípade, nebolo to však jednoduché. Poznám dobré knihy, ktoré do čitateľa (a čitateľ do nich) jednoducho vojdú. A potom sú iné dobré knihy, s ktorými človek musí bojovať, kým si (pokiaľ predčasne nerezignuje) v plnom rozsahu uvedomí ich kvality. Práve do tejto kategórie podľa mňa patrí i táto špecifická rodinná sága. Centrálnymi postavami sú tri generácie žien jednej rodiny. Hlavná hrdinka, „babka“ Vera Novak, jej jediná dcéra Nina a vnučka Gili, ktorá je rozprávačkou príbehu. V knihe samozrejme nechýbajú ani mužské postavy: Verin druhý manžel Tuvja, jeho syn filmár Rafi (Gilin otec, ktorý sa (ne)šťastne zamiloval do Niny). Sú dôležití, predstavujú však skôr komparz než hýbateľov deja. V tomto smere je určitou výnimkou len tieň Verinho dávno mŕtveho prvého muža Miloša.

TAK VŠETKO ZAČALO...

Text sa začína v roku 1962 (dej sa však prelína medzi minulosťou a budúcnosťou). Vtedy umrela Tuvjova prvá manželka (a matka ich jediného syna Rafiho), čím sa uvoľnilo javisko pre hviezdu knihy. Na dosky, ktoré tvoria svet, vstupuje až o rok neskôr, keď vdovca Tuvjeho v kibuce zoznámili s Verou Novak: „Prisťahovala sa do Izraela z Juhoslávie a začali žiť ako pár. Vera prišla do Izraela s jedinou dcérou Ninou, vysokým sedemnásťročným dievčaťom s plavými vlasmi a podlhovastou tvárou, bledou a veľmi krásnou, no takmer bez výrazu. Chlapci z Rafaelovej triedy volali Ninu sfinga.“ Grossman naznačil aj neľahké detstvo Verinej dcéry: „Povrávalo sa, že keď bola jej mama politickou väzenkyňou v gulagu, Ninu, vtedy ešte dieťa, vyhodili na ulicu. Vravelo sa ‚na ulicu‘ a sprevádzal to veľavýznamný pohľad. Povrávalo sa, že v Belehrade sa pridala ku gangu vlčích deciek, ktorý unášal iné deti, aby dostal výkupné. Vravelo sa. Ľudia klebetia.“

Nielen pre letné prázdniny som knihu čítal s viacerými kratšími či dlhšími prestávkami. Možno práve preto som sa spočiatku len ťažko orientoval. Zdalo sa mi, že dej je chaotický, unikali mi súvislosti, nechápal som protagonistov a dôvody ich konania. Napriek tomu som bol odhodlaný dotiahnuť tento zdanlivo beznádejný zápas až do konca. Tvrdohlavosť sa vyplatila. Ľady sa začali lámať v záverečnej štvrtine knihy, keď som už tušil pointu a uvedomoval si, že hodnotou knihy je viac než len dobrá povesť autora. Po dočítaní som sa bez váhania vrátil znovu na začiatok a knihu som vychutnával v pokoji a bez prestávok. Zrazu sa mi páčilo všetko: autorov jazyk (a tým aj preklad), postupné odhaľovanie dramatických osudov Very, Niny, ale aj Rafiho a ostatných členov tejto neobyčajnej rodiny. Ocenil som tiež, že napriek tragickému príbehu a priebehu tu nechýba ani situačný (chvíľami dosť čierny) humor. Pobavil ma komický, ale ľudsky krásny opis zoznámenia Very s Tuvjom a jeho synom, ale aj prvé stretnutie Rafiho s Ninou či Verino priznanie, že keď s Tuvjom robili „to“, obrátili vždy fotografie zosnulých manželských partnerov tvárami k stene, s dodatkom, že tú stenu poznali ozaj dôkladne.

David Grossman. Foto archiv.

Na tomto mieste cítim potrebu zmieniť sa o preklade tohto zložitého diela. Vera Novák pochádzala z časti Srbska, kde sa hovorilo po maďarsky. Hoci autor na rôznych miestach vyzdvihol, že mala v hebrejčine bohatú slovnú zásobu, nestratil sa v nej špecifický maďarský prízvuk a Silvia Singerová to priblížila aj v slovenskom preklade. Ako rodáčka z Košíc, kde u najstaršej generácie dodnes počuť slovenčinu, poznačenú maďarskou minulosťou mesta, pozná charakteristické prvky tohto jazykového prejavu. Jeho nositelia písmeno ch nahrádzajú hláskou h, často vynechávajú zámeno „sa“ a niekedy robia chyby v skloňovaní. (Som zvedavý, ako si s týmto problémom poradí v budúcnosti prípadné české vydanie.) Prekladateľka vložila uvedené prvky do Veriných prejavov citlivo, takže sa z nich nestala karikatúra.

SOFIINA VOĽBA

V čase nepriateľstva medzi Sovietskym zväzom a Juhosláviou obvinili Verinho manžela Miloša zo stalinizmu. Presvedčený komunista a obdivovateľ maršala Tita vo väzení spáchal samovraždu. Čerstvú vdovu postavili pred morálnu dilemu: buď verejne potvrdí klamstvo, že jej mŕtvy manžel bol naozaj stalinista, alebo ju pošlú na niekoľko rokov do gulagu na ostrove Goli otok. Uprednostnila pravdu a česť mŕtveho manžela a spečatila tak vlastné utrpenie, ale aj dlhoročné trápenie a neskoršie vážne psychické problémy svojej vtedy deväťročnej dcéry, ktorú umiestnili do bezdetnej rodiny Verinho švagra. (Ako sa ukázalo, klebety v jej prípade neklamali a Nina sa ako členka detského gangu aktívne podieľala na lúpežiach.)

Nemám záujem (a asi ani schopnosť) podrobnejšie opísať obsah a vyvrcholenie knihy. Spomeniem len, že vnučka Gili spolu so svojím otcom Rafaelom presvedčili deväťdesiatničku Veru, aby nahovorila na kameru (a zachovala tak pre početné potomstvo) svoje spomienky. Súčasťou projektu sa stala aj cesta do Juhoslávie, ku ktorej sa pripojila aj Nina. V dramatických dialógoch, ktorých časť sa odohráva v priestoroch bývalého gulagu, sa čitateľ postupne dozvedá, prečo väzenkyne, ktoré mali na základe vlastných skúseností možnosť porovnania, považovali pomery v Goli otoku za horšie, než zažili v Osvienčime…

Namiesto záverečného hodnotenia tejto zaujímavej knihy sa uspokojím s konštatovaním, že si s nami pohráva nielen život, ale aj David Grossman…

Peter Salner

David Grossman: Život sa so mnou pohráva. *Z hebrejštiny do slovenštiny přeložila Silvia Singerová. Vydalo nakl. Artforum v Bratislavě roku 2020. 233 stran, dop. cena 296 Kč.*

ZEMŘEL JACKIE MASON

Odešel bývalý rabín, který se stal ikonou stand-up comedy

Dne 24. července zemřel na Manhattanu ve věku 93 let legendární newyorský komik, filmový a televizní herec Jackie Mason, kterého si pamatují generace Američanů nejen díky nezaměnitelnému židovskému humoru, ale také pro jistou kontroverznost, výrazná gesta a silný jidiš přízvuk.

Mason, vlastním jménem Yacov Moshe Hakohen Maza, se narodil v roce 1928 ve státě Wisconsin v ortodoxní rodině židovských emigrantů z běloruského Minsku. O pět let později se rodina přestěhovala na newyorskou Lower East Side, do čtvrti židovských imigrantů z východní Evropy. Yacov, nejmladší ze šesti dětí (a jediný narozený již na půdě USA), záhy pochopil, že jeho životní dráha byla dávno předurčena: stejně jako jeho otec a další dvě generace před ním se měl stát rabínem.

Za studií na Yeshiva University jezdil na brigády do populárních letních rezortů v tzv. Židovských Alpách (jak se říkalo pohoří Catskills na severu státu New York, kde trávilo dovolenou mnoho newyorských židovských rodin). Nejprve pracoval jako plavčík, a to i přesto, že neuměl plavat (jeho šéf mu prý tehdy řekl: „Hlavně to neříkejte hostům“), ale záhy začal vystupovat s dalšími baviči, kteří se starali o rozptýlení hostů. Zde se poprvé projevil jeho komediální talent. Když mu bylo pětadvacet (a dle svých slov „ve stavu vzrůstajícího utrpení“) byl skutečně uveden do rabínského úřadu a stanul v čele dvou kongregací v Pensylvánii a Jižní Karolíně. Jeho bohoslužby se záhy proslavily (a to i v nežidovských kruzích), neboť je často prokládal vtipy.

SVĚT PODLE JACKIEHO

Kariéra Jackieho Masona, označovaného jako „King of Kvetch“ (Král reptalů), se naplno rozvinula v šedesátých letech 20. století. Po otcově smrti v roce 1959 opustil rabínský post a začal se plně věnovat profesi pódiového komika. Po výstupu v populární *The Steve Allen Show* v roce 1961 se stal pravidelným hostem různých klubových a varietních představení a televizních estrád. Jako autor i herec vystupoval v šesti one-man show na Broadwayi, které mu vynesly nebývalou popularitu: J. Mason je držitelem tří cen Emmy a řady dalších význačných ocenění. Na Brodwayi debutoval jako židovský vdovec Nat Weiss v komediální divadelní hře *A Teaspoon Every Four Hours*, kterou napsal společně s Mikem Mortmanem (1969). Objevil se také v několika filmech, např. v *History of the World, Part I*. (1981).

Mason si nikdy nebral servítky a věrný svému mottu „Honesty is more important than modesty“ (ve smyslu „upřímnost nade vše“) se poměrně často dostával do vyhrocených situací. Jeho pravidelné výstupy v kultovní *The Ed Sullivan Show* v první polovině šedesátých let skončily v roce 1964 poté, co byl obviněn z obscénního gesta určeného přímo Sullivanovi (Mason se proti obvinění ohradil a spor skončil u soudu). Tento spor a také vystoupení v Las Vegas v roce 1966, při němž mj. poukázal na velký věkový rozdíl mezi tehdejšími novomanželi Frankem Sinatrou (50) a herečkou Miou Farrow (21), mu přinesly řadu problémů, někdo dokonce vystřeílil do okna jeho hotelového pokoje. Nastal pokles popularity a zlom v dosavadní kariéře; příští dvě desetiletí vystupoval pouze po nočních klubech. Ovšem svůj urážlivý humor a právo být politicky nekorektní hájil až do konce života. Později Mason nechvalně proslul dalšími kontroverzními výroky, a sice na adresu Davida Dinkinse, který se na začátku devadesátých let 20. století stal prvním afroamerickým starostou města New York. O dvacet let později použil stejné jidiš výrazy s rasovým podtextem ve spojení s Barackem Obamou. O jeho politických názorech vypovídá, že obdivoval rabína Meira Kahaneho a podporoval bývalého prezidenta Donalda Trumpa.

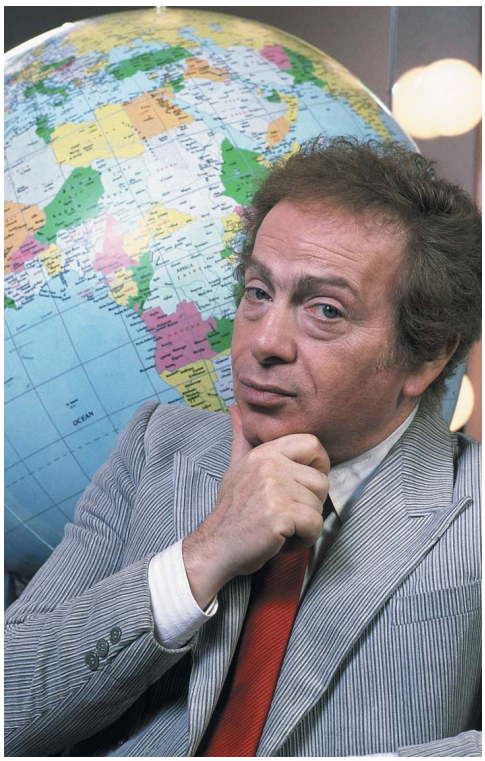

Jackie Mason v roce 1987. Foto archiv.

V roce 1986 oslavil Jackie Mason triumfální comeback se sólovou show nazvanou *Jackie Mason: Svět podle mě!* Ta se dočkala více než 550 repríz a stala se jeho nejúspěšnějším pořadem, za který obdržel zvláštní ocenění Tony Award, Outer Critics Award, Ace Award a posléze také cenu Emmy za zkrácenou verzi, kterou promítala HBO. Tentýž pořad mu vynesl také nominaci na cenu Grammy. Následovaly další úspěšné one man shows; jedním z jeho posledních počinů byla hra *Jackie Mason: The Ultimate Jew* (2008).

J. Mason namluvil též řadu postav: svůj hlas propůjčil např. rabínovi Hymanovi Krustofskému, otci klauna Krustyho v populárním animovaném seriálu *Simpsonovi*; tato role mu v roce 1992 vynesla třetí cenu Emmy.

KOMIK ZTRACENÉHO SVĚTA

Jackie Mason byl komikem světa, který již neexistuje, jeho styl humoru byl přirovnáván k humoru Marka Twaina. V nekrologu v *New York Times* zaznělo, že Mason dovedl uchovat klasický americko-židovský styl humoru i dlouho poté, co se zavřely podniky v Catskills, ale nejenom to, „dokázal ho dostat až na Broadway“. Celý život pečlivě pozoroval lidi, zejména své přátele a známé, a to byla hlavní inspirace jeho vtipů. Při předávání ceny Tony v roce 1987 prohlásil: „Dnes večer se cítím jako Ronald Reagan. Ten zůstal celý život hercem, o politice nevěděl nic, a přesto se stal prezidentem Spojených států. Já jsem bývalý rabín, který nevěděl nic o herecké profesi, a dnes jsem dostal cenu Tony.“

Jeho dlouholetý přítel Raoul Felder řekl, že Masonův náhled na svět odpovídal Talmudu: „Ať jste mu řekli cokoli, začal se s vámi hned hádat.“

Monika Hanková, New York

IZRAEL: Olympijská sláva

Jako by se v červnu nezměnila vláda. Jako by z politiky neodešel Benjamin Netanjahu. Jako by Izrael neměl „nejdivočejší“ vládní koalici v historii, slepenou ze všeho možného a opírající se o většinu jednoho hlasu. Toto si může leckdo říkat při ohlédnutí za létem, prázdninami či závěrem roku 5781.

Lze říci, že vše fungovalo, jako by žádná velká změna nebyla. Možná je to tím, že bylo horké léto. Možná tím, že strategicky vzato se na Blízkém východě nic extra nedělo (nepočítáme-li pád Kábulu do rukou Tálibánu, ale to je už Střední východ). A možná tím, že pozornost světa pohltily olympijské hry v Tokiu, kvůli pandemii covidu o rok odložené. Ale pozor, tady se musíme zastavit. Zde Izrael vybočil z modelu „jako by žádná velká změna nebyla“.

Letošní olympiáda byla pro Izrael nejúspěšnější v historii. K celkové historické bilanci země (3 zlaté, 1 stříbrná, 9 bronzových medailí z OH) přispěla dvěma zlaty z gymnastiky a dvěma bronzy z juda a taekwonda. Čímž se postarala o nový a nezvyklý pocit. Je to poprvé, kdy píšeme o sportu v Izraeli, aniž by šlo o zpolitizované případy. Například takové, kdy Írán nutí své judisty, aby nenastupovali proti izraelským (viz *Rch* 12/2019). Ano, končící léto se vymyká tím, že právě olympiáda přinesla velký úspěch Izraeli a nám inspiraci.

NA NÁVŠTĚVU DO MAROKA

Do značné míry je to tím, že úspěch vyniká na pozadí rutinních „neudálostí“. Sem patří třeba pokračování zápasu s covidem. Právě na vrcholu léta, když se už už zdálo, že proočkovaný Izrael je „za vodou“ a na cestě k normálu bez uzávěr, roušek a dalších nepříjemností, přišlo další utužení. Od srpna probíhá přeočkování lidí nad 60 let už třetí dávkou vakcíny. Na veškeré veřejné akce, od shromáždění po návštěvu hospody, smějí jen očkovaní, uzdravení (lidé se získanou přirozenou imunitou) nebo čerstvě testovaní. Jako v řadě jiných zemí, kde se šíří coronavirus ve variantě delta.

Ještě loni na jaře by byla velkou událostí oficiální návštěva ministra zahraničí Jaira Lapida v Maroku. Ale na podzim byly uzavřeny Abrahámovské dohody – navázání vztahů Izraele s Emiráty, Bahrajnem, Súdánem a Marokem za prostřednictví USA –, a ty změnily měřítka. Lapidova cesta do Maroka a jím předané pozvání pro krále Mohameda VI. k návštěvě Izraele je sice událostí, ale ne už senzací. Je i jistým odkazem politiky éry Benjamina Netanjahua a Donalda Trumpa.

Linoy Ašramová získala zlatou medaili v moderní gymnastice. Foto archiv.

Zmínit lze i drobnou událost z Libanonu. Když členové Hizballáhu 6. srpna odpálili několik raket na Izrael z oblasti blízko hranic, cestu zpět jim zahradili místní drúzové. Dopadlo to tak, že přijeli vojáci regulérní libanonské armády, čtyři muže Hizballáhu zadrželi a raketomety jim zabavili. Byla to náhoda, či závan nového trendu vůči ozbrojeným milicím? Těžko říci.

GYMNASTKA PO VOJNĚ

A teď už ke sportu. Olympijské hry přinášejí jeden téměř rituál. Bývá zajímavé sledovat, jací sportovci a činovníci se odmítnou utkat či setkat s Izraelci. Letos proti izraelskému soupeři nenastoupili judisté z Alžírska a Súdánu, zato v ženské soutěži na sebe narazily Raz Heršková z Izraele a Tahaní Alachtaníová ze Saúdské Arábie. A světe div se – zápas normálně proběhl a obě soupeřky si normálně podaly ruce. Banální situace, ale mezi sportovci těchto zemí přelomová (web Times of Israel to označil za „historický zápas v judu“).

Dějiny izraelského olympismu jsou dlouhé. Olympijský výbor vznikl už v mandátní Palestině (1933), ale na hry do nacistického Berlína (1936) výprava nejela. Nejela ani na poválečné hry do Londýna (1948), neboť po vzniku státu Izrael byly jiné starosti. Takže oficiální premiéra Izraele se konala v Helsinkách (1952). První medaile získali v Barceloně (1992) judisté Ja'el Aradová (stříbro) a Oren Smadža (bronz). První zlato v Athénách (2004) jachtař Gal Fridman za vítězství ve windsurfingu. Následovaly drobnější úspěchy a letos získali hned dvě zlaté gymnasté. I oni ilustrují dnešní izraelskou společnost.

Chronologicky první je Artom Dolgopjat. Už podle jména se rýsuje, že jde o Žida východního ve smyslu z postsovětské oblasti. Narodil se roku 1997 na Ukrajině, pak rodina odešla do Izraele, kde se prosadil ve sportovní gymnastice. Ale potýká se s jedním problémem. Když vyhrál zlato, vláda přerušila zasedání, spojila se s ním po telefonu a vzdala hold národnímu hrdinovi. Protože však Dolgopjat není halachický Žid (jen po otci) a žije s běloruskou přítelkyní, kdyby se chtěl v Izraeli oženit, měl by problém, který se většinou řeší sňatkem v cizině, například na blízkém na Kypru.

Jeho zlatá kolegyně Linoy Ašramová je východní Židovka ve smyslu sefardském – původem z Řecka a Jemenu, a vyhrála v moderní gymnastice. Více však zaujme toto: Gymnastky teď často připomínají holčičky školního věku. Ašramová má ale po základní vojenské službě, což v tomto prostředí působí exoticky. Web Mezinárodní gymnastické federace ji roku 2018 citoval takto: „Chodím na vojnu od 8 do 11 hodin kromě dnů, kdy mám závod. Jsem něco jako sekretářka a mám skvělého šéfa, pro něhož dělám administrativu.“

Jak vidíme, v tomto případě se pravidla přizpůsobují potřebám i v Izraeli. Nicméně Ašramová trvala na aspoň symbolické službě vlasti, ač by se zřejmě mohla vyreklamovat z vojny úplně. A to o něčem svědčí.

Zbyněk Petráček

DVOUDÍLNÁ NÁDRŽ ...a další události

/Vybráno z českých médií/

Je tomu dvacet let, co se zrodila myšlenka na pořádání koncertů vážné hudby v západočeských synagogách. Letošní program zahájil v neděli 8. 8. komorní orchestr Harmonia Praha v Kasejovicích, další koncerty se konají v Hartmanicích (29. 8.), v nedalekém bavorském Flossu (5. 9.), v Radnicích (12. 9.), v Plzni (19. 9.) a ve Kdyni (26. 9.). Jubilejní ročník bude hostit naše přední české umělce, kteří byli po léta s festivalem těsně spojeni, ať již jeho hlavního protagonistu, houslistu Miroslava Vilímce, či violoncellisty Jiřího Hoška s jeho dcerou Dominikou Weiss Hoškovou. Stěžejním okamžikem letošního ročníku bude koncert houslového dua s mezinárodní prestiží. Ve Staré synagoze v Plzni předvedou 19. září svoje umění ve Švýcarsku žijící Natasha Korsakova se svým partnerem, italským houslistou Manrico Padovanim. (Rokycanský deník, 4. 8.) ■■ Ačkoli se v den tiskové konference České televize k seriálu Osada objevil na obloze mráček jen sporadicky, na střeše Radosti na pražském Žižkově v úrovni dvanáctého patra foukal silný nárazový vítr. Zpočátku příjemný element ale přinesl komplikace herečkám i všem zúčastněným. Jana Plodková, jež v novém seriálu ztvární manželku praktikujícího Žida v podání Josefa Poláška, si vzala na pracovní událost letní klobouk, který si kvůli větru musela přidržovat na hlavě, a přesto jí vlasy nelichotivě poletovaly kolem obličeje a dlouhá sukně za ní jen vlála. Výběr prostor pro konání tiskové konference však neprospěl ani jejím kolegyním, mezi nimiž byla například Petra Nesvačilová, Pavla Beretová či Eva Leinweberová, kterým se také nedařilo zkrotit vítr ve vlasech, zatímco se ostrému slunci bránily alespoň pomocí slunečních brýlí. Tisková konference se neobešla bez účasti fotografů, jimž focení rozcuchaných hereček komplikovalo ostré světlo. (Sedmička, 12. 8.) ■■ Uherský Ostroh, město s významnou židovskou minulostí, plánuje uctít celkem 82 obětí nacismu památníkem a výstavou Australanky s ostrožskými kořeny Anny Zahalky. O památníku ve tvaru Davidovy hvězdy je téměř rozhodnuto, vzniknout by měl už příští rok v místech bývalé synagogy. Pokud jde o chystanou výstavu australské fotografky Anny Zahalky, rozhodne o místu a termínu výstavy protiepidemická situace. Expozice nazvaná *Osudy věcí* bude mapovat život jejích předků z Uherského Ostrohu a Prahy, uprchlíků před nacisty. (Mf DNES, 12. 8.) ■■ Archeologové v roce 2013 našli před hotelem Bohemia v Chrudimi v základech jednoho z domů dvoudílnou nádrž z rozměrných pískovcových kvádrů o hloubce jednoho metru. Označili ji za židovskou rituální lázeň z 16. století. Nález v Chrudimi je výjimečný tím, že je nádrž dvoudílná. Takové mikve se v Evropě častěji objevují až od 18. století se změnou hygienických pravidel. Archeologové to chápou jako unikátní záležitost. Odborníci z Židovského muzea to vysvětlují zase tím, že to mikve není. (5plus2, 13. 8.) ■■ Židovská obec byla v Lomnici u Tišnova založena hrabětem Antonínem Amatem Sérenyim. Členové tohoto etnika v městečku žili už od 16. století, ale teprve o dvě stě let později se komunita výrazně rozrostla díky novým osadníkům přibyvším sem z Lysic. Území židovské čtvrti dodnes tvoří významný urbanistický komplex, který vznikl severně od historického jádra městečka. Židovská čtvrť se původně skládala z 35 domů, k nimž patřil špitál s lázní, škola s rabinátem a hostinec. Většina tamějších budov (byť přestavěných) se zachovala až do dnešních časů. Opravdu nepřehlédnutelná je zdejší synagoga. Jedná se o jednopatrový objekt na půdorysu obdélníku se zaoblenými nárožími v západním rohu náměstí. Budova byla vystavěna roku 1794 v pozdně barokním stylu. Využívána jako modlitebna byla až do začátku druhé světové války, pak se změnila na sklad. V současnosti se v bývalé synagoze konají svatební obřady, probíhají zde výstavy a pořádají se koncerty. (turistika.cz, 15. 8.) ■■ „Úplně obejít se nedaly odsun Němců a holokaust. Postavení těchto témat v expozici je však přinejmenším zvláštní. Autoři umístili vedle sebe do podlahy tři pochozí vitríny, z nichž v první je odsun Čechů z pohraničí v roce 1938, v druhé deportace Židů do koncentračních táborů a ve třetí poválečné vyhnání Němců. V každé vitríně je kufr s oděvy a osobními věcmi a filmové záběry lidí, kteří nastupují do vagonů či aut. Kromě nadpisu chybí jakýkoli text. Těžko říct, jestli je vhodné ‚vyvažovat' vyhnání tří milionů Němců vyhnáním 170 tisíc Čechů, ale postavit na stejnou úroveň vyvraždění 80 tisíc Židů je vysloveně podivné," najdeme mimo jiné v článku o právě otevřené expozici k dějinám 20. století v Národním muzeu. (Deník N, 19. 8.) ■■ „Ale než se pustíme do odsudků, plivání, kácení soch a pročišťování učebních plánů, uvědomme si, že citlivý Neruda ve stáří velmi ostře vnímal národní otázky a pražští Židé měli trochu jiné priority, což jejich dřívějšího obhájce notně rozladilo. A když přidáme tvrdohlavou zarputilost příslušníků vyvoleného národa, která se zřejmě střetla se zarputilostí vizionářského básníka, jsou Nerudovo rozčarování a zatrpklost alespoň vysvětlitelné. Básníci mívají křehké duše a podivné vrtochy. Proto nám ale často předají poselství, které moralisté bez chybičky nedokážou zachytit." (Mf DNES o Janu Nerudovi, 21. 8.) ■■ Stephan je plavčíkem už osmadvacet let. To, že jsou izraelští plavčíci tolik slyšet, vysvětluje tím, že důraz je hlavně na prevenci. „Když vidím, jak malé dítě utíká do hluboké vody, hned varuju rodiče," říká. „To samé, když vidím člověka, jak se pohybuje u místa, kde jsou silnější proudy," dodává. Stephan ale nepatří k těm, kteří na plážích skoro nezmlknou. „Lidé si k moři chodí odpočinout, nepotřebují mě poslouchat. Varuju jen dvakrát, napotřetí už zachraňuju," říká. „Když je zachráním před utonutím, pak mi děkují, nosí koláče, a hlavně, příště mě poslechnou," píše se v Mf Dnes v článku o koupání v Tel Avivu (21. 8.)

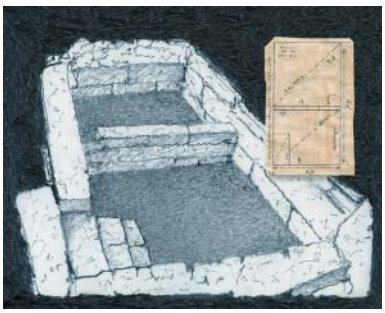

jd, ilustrace Jiří Stach

Kalendárium

Před **115 lety** vznikly v severočeském Jáchymově lázně založené na účincích radonové vody (pocházející z místního uranového dolu), která příznivě působí na nemoci kožní a pohybového ústrojí, na choroby nervů i diabetes. Založení lázní je spjato se jménem MUDr. **Leopolda Gottlieba** (1852 Kardašova Řečice – 1916 Ústí nad Labem).

L. Gottlieb pocházel z rodiny židovského obchodníka se slámou, vystudoval gymnázium v Jindřichově Hradci a medicínu ve Vídni. Po absolutoriu pracoval jako obvodní lékař v rodné Kardašově Řečici, v roce 1889 byl jmenován okresním lékařem v Jáchymově.

MUDr. Leopold Gottlieb.

Během svého lékařského působení se seznámil s prací Marie Curie-Skłodowské a navázal spolupráci s Ing. Štěpem při výzkumu využití radonové vody. Oficiálně ho zkoumáním účinků radonové vody z dolu na uranovou rudu Werner (po druhé světové válce přejmenovaného na Rovnost a nechvalně proslulého využíváním otrocké práce politických vězňů) pověřil roku 1905 císařský ministr zemědělství hrabě von Buquoy. Zpočátku lékař využíval vodu jen k pitným kúrám, ale další výsledky bádání ho přiměly založit v Jáchymově neoficiální koupelové lázně. Fungovaly v domě pekaře Kühna (v tomto domě na dnešním náměstí Republiky čp. 282 se dodnes zachovaly dvě původní kabinky). Věnoval se i umělé přípravě radonové vody, již vyráběl louhováním odpadů z jáchymovské továrny na uranové barvy.

Jak se věhlas koupelí šířil, přestávaly svou kapacitou stačit. Roku 1909 MUDr. Gottlieb připravil koupel pro anglického krále Eduarda VII. a do roku 1910 ošetřil ve svých lázních 750 osob. Mezitím se již začalo s výstavbou lázeňského ústavu, prvního svého druhu na světě. Lázeňská budova (k. k. Kuranstalt für Radiumtherapie), velká dvoukřídlá budova s atriem navržená architektem Eduardem Zotterem, byla otevřena před **110 lety**, na podzim 1911.

Téhož roku vydal MUDr. Gottlieb společně s jáchymovským školním inspektorem Müllerem publikaci *Radiumbad St. Joachimsthal* (*Rádiové lázně Jáchymov*) a za svou práci byl jmenován do funkce vrchního okresního lékaře a byl mu rovněž udělen titul císařského a královského rady. V roce 1912 přednesl na 6. mezinárodním sjezdu pro všeobecnou a lékařskou radiologii v Praze příspěvek o léčbě a lázních.

Do roku 1938 byla po MUDr. Gottliebovi pojmenována v Jáchymově ulice (dnešní Mánesova), poté byla kvůli jeho židovskému původu přejmenována. V současnosti nemá zakladatel světově proslulých lázní ve městě ani pamětní desku. Původní lázeňská budova byla přejmenována na Aquacentrum Agricola.

* * *

K požehnanému věku můžeme popřát spisovateli **Ivanu Klímovi**, který se **14. září** dožívá **90 let**. Čtenářům ho asi není třeba příliš představovat: prozaik, esejista, publicista, dramatik, autor rozhlasových her a próz pro děti, nejpřekládanější současný český tvůrce, ale také bývalý vězeň terezínského ghetta, v době normalizace manuální pracovník a organizátor samizdatové literatury, který se po pádu komunistického režimu stal nositelem Ceny Franze Kafky, Ferdinanda Peroutky a Magnesia Litera.

V loňském roce poskytl Ivan Klíma rozhovor Kateřině Pellantové ze společnosti Paměť národa a v jeho závěru na otázku „Jakou úlohu má spisovatel ve společnosti dnes?“ odpověděl: „Jako v každé době. Psát dobře a pravdivě. Neplést si literaturu ani s politikou, ani s propagováním jakékoliv ideologie, ani s nedělním kázáním, znát svoji míru. Pokud lze, ani moc neradit. Nešířit zbytečné chmury.“

O týden později, **22. září**, se dožívá **75 let** brněnský rodák, dramatik, prozaik, divadelní režisér a scénárista, autor knížek pro děti a řady zdařilých adaptací podle Franze Kafky a Karla Poláčka **Arnošt Goldflam**. Jeho hlas s lehkým moravským přízvukem a témbrem první republiky pozná snad každý a pro svůj „veselý pesimismus“ patří k nejoblíbenějším současným autorům a hercům.

Redakce *Roš chodeš* přeje oběma oslavencům *Ad mea veesrim šana!* (*am*)

ZEMŘEL JUDr. TOMÁŠ HOLAS

První poválečná generace, lidé narození krátce po roce 1945, pomalu odcházejí. Jsou to lidé, kteří vyrůstali v padesátých letech, prošli šedesátými léty s jejich občas bláhovými nadějemi, ukončenými ruskou okupací a pak dvacetiletým obdobím husákovské normalizace. V ní se snažil každý žít a přežít, jak to šlo, a ovšem také, jak svědomí dovolilo. Nebylo málo těch, kteří si s režimem podstatně zadali, ale byli i takoví, kteří i tímto podivným bezčasím dokázali projít se ctí. K těm nepochybně patřil Tomáš Holas, právník a od roku 1975 advokát, narozený v roce 1946 a zesnulý na konci července letošního roku.

Za totality poskytoval neoficiálně právní pomoc lidem, kteří se dostali do problémů skrze svou nekonformnost vůči tehdejšímu zřízení, a patřil – podobně jako například Otakar Motejl – k právníkům, kteří si i v této době udrželi kredit slušných lidí.

Já jsem se s Tomášem Holasem seznámil krátce po roce 1990 takříkajíc služebně. Jak Federace ŽO, tak i pražská obec potřebovaly v té době naléhavě dobrého právníka, který by oběma institucím pomohl prosadit odškodnění pro přeživší holokaustu a restituci zabaveného majetku židovských obcí, institucí i jednotlivců. Že se to víceméně podařilo, je v nezanedbatelné míře i zásluha JUDr. Tomáše Holase. Ač neměl židovský původ, ochotně se věci ujal a připravil řadu návrhů a právních řešení, které se pak staly součástí legislativy a prováděcích předpisů, jež odškodnění i restituce umožnily.

Velmi se také zasloužil o odstátnění Židovského muzea, převedení jeho sbírek na FŽO a vznik muzea v jeho současné právní i majetkové podobě. Vyřešil problém, který představoval právní názor ze strany ministerstva kultury, že totiž legislativa vznik nestátního Židovského muzea neumožňuje, a naopak dokázal, že to možné je.

Foto archiv.

Rád bych mu za nás za všechny, za celou židovskou pospolitost v českých zemích poděkoval. Byl to dobrý a spravedlivý člověk. *jd*

KNIHY VÝSTAVY UDÁLOSTI

Kolektiv autorů
JUDAICA BOHEMIAE, 56

■ Koncem června 2021 vyšlo nové číslo časopisu *Judaica Bohemiae*, 56 (2021), 1. Svazek zahajuje studie Daniela Soukupa, jež se zabývá pozdně středověkou protižidovskou rétorikou a podrobně zkoumá vnímání židovské komunity v českých zemích v církevních dílech z doby vzniku pražského arcibiskupství. Příspěvek Marie Buňatové nabízí komplexní pohled na zlatnické řemeslo v Praze 16. století a přibližuje podmínky, za kterých se mu směli věnovat Židé. Sleduje též jejich zapojení do dalších finančních obchodů i šir-

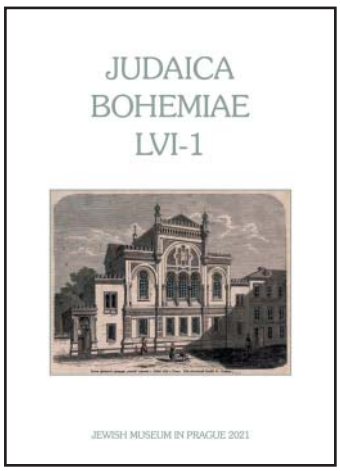

ší kulturně-sociální rámec jejich života. Příspěvek Zdeňky Stokláskové analyzuje okolnosti volby židovských učenců do funkce rektora Německé univerzity v Praze a problémy, kterým museli čelit, protože byli židovského vyznání.

V rubrice Zprávy představují Michaela Sidenberg, Iveta Cermanová a Jana Šplíchalová koncepci, obsah a podobu nové stálé expozice Židovského muzea v Praze Židé v českých zemích, 19.–20. století ve Španělské synagoze. Zpráva Arno Paříka se věnuje rekonstrukci barokní venkovské synagogy v Polici na Moravě a zpráva Lenky Matušíkové výstavě translokačních plánů židovských obydlí z 18. století, kterou na podzim 2020 uspořádal Národní archiv v Praze.

Závěrečná sekce časopisu obsahuje recenze publikací Jakuba Hausera a Evy Janáčové (eds.), *Obrazy nenávisti. Vizuální projevy antisemitismu ve střední Evropě* (Ivana Ebelová) a českého vydání knihy Petera Hallamy *Nationale Helden und jüdische Opfer. Tschechische Repräsentationen des Holocaust* (Národní hrdinové a židovské oběti: Holokaust v české kulturní paměti; Alena Heitlinger).

Judaica Bohemiae, která vycházejí od roku 1965, se specializují na vydávání odborných studií k dějinám a kultuře Židů v českých zemích, respektive širším středoevropském prostoru (území někdejší habsburské monarchie). Publikačními jazyky jsou angličtina a němčina.

Vydalo Židovské muzeum v Praze roku 2021. Anglicky a německy; 138 stran, dop. cena 350 Kč.

Kolektiv autorů
ŽIDÉ V ČESKÝCH ZEMÍCH
V 19.–20. STOLETÍ

■ Publikace kolektivu domácích autorů přináší celkový pohled na židovskou historii moderní doby v českých zemích v 19. a 20. století. Nejedná se o odbornou historickou studii, publikace je postavena především na obrazovém materiálu. Koncepčně navazuje na dřívější publikaci A. Putíka *Dějiny Židů v českých zemích v 10.–18. století*, přičemž společně tvoří stručný obrazový průvodce dějinami Židů v českých zemích od počátků osídlení do současnosti.

První část je věnována počátkům židovské emancipace od josefinských reforem až do zásadních změn po revoluci v roce 1848. Uvolnění restrikcí v životě Židů přispělo k jejich postupné emancipaci a integraci do většinové společnosti a k oficiálnímu občanskému a politickému zrovnoprávnění v rakousko-uherské monarchii v roce 1867. Rostoucí politický antisemitismus a snaha po obnovení vlastní kultury vedly ke zrodu sionistického hnutí a počátku úsilí o dosažení vlastní národní identity.

Druhá část publikace pod názvem *Židé v českých zemích mezi svobodou a totalitou* se zabývá historickými událostmi po mni-

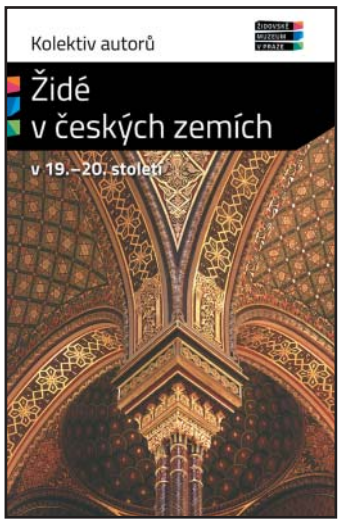

chovské dohodě a okupaci Čech a Moravy v březnu 1939, počátku nacistické perzekuce židovského obyvatelstva. Pozornost je věnována i židovskému odboji. Závěrečná část pojednává o obtížném obnovování života Židů v poválečném období, jejich pronásledování v období komunistického režimu a o novém obrození židovské komunity v České republice po pádu komunismu v listopadu 1989.

Kniha vychází v české i anglické mutaci a doprovází jí 165 vyobrazení exponátů z nové stálé expozice ve Španělské synagoze ze sbírek Židovského muzea v Praze a dalších institucí, včetně mnoha dobových fotografií, z nichž řada je zde reprodukována poprvé.

Vydalo Židovské muzeum v Praze roku 2021. Česká a anglická mutace, 100 stran, dop. cena 129 Kč.

■ Publikace z produkce ŽMP lze zakoupit v muzejním obchodě ve Španělské synagoze, v Klausové a Vysoké synagoze a na e-shopu (www.jewishmuseum.cz/e-shop).

SHAI MAESTRO

■ Do ČR se po covidové pauze vrací izraelský skladatel a pianista **Shai Maestro**, který své stálé trio rozšířil na kvarteto. Dosavadní sesta-

Aleš Veselý: *Enigma* II, detail.

vu (piano, kontrabas a bicí) doplnil trumpetista Philip Dizack. Společně představí album ***Human***, a to **23. září** v 19.30 v pražském divadle U Hasičů (vstupenky na www.jmw.cz) a pak **25. září** v 19.30 v brněnském Cabaretu des Péchés (www.cabaretdespeches.cz).

LEOPOLDSTADT V BRNĚ

■ Nenovější hru britského dramatika Toma Stopparda ***Leopoldstadt*** uvádí ND v Brně. Na podzim v termínech **21. září** od 19.00 a **7. října** od 19.00. Více na www.ndbrno.cz. (Recenzi na představení viz str. 10–11 v tomto čísle.)

NEJISTÁ SEZÓNA

■ Galerie hlavního města Prahy připravila pro prostory Trojského zámku v Praze 7 výstavu českých moderních umělců s případným názvem ***Nejistá sezóna***. Mezi exponáty nalezneme i díla Jaroslava Róny a Aleše Veselého – právě jeho objekt *Enigma II* z roku 1963 patří v expozici k nejzajímavějším. Výstava je přístupná do 31. října, více na www.ghmp.cz.

KULTURNÍ POŘADY

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽIDOVSKÉHO MUZEA V PRAZE

AUDITORIUM
(Maiselova 15, Praha 1, 3. patro)

■ Není-li uvedeno jinak, začínají pořady v 18 hodin a je na ně volný vstup.

■ 13. 9.: ***Babí Jar – genocida kyjevských Židů za druhé světové války***. V září uplyne 80 let od masakru v Babím Jaru, při němž nacisté v okupovaném Kyjevě během 29. a 30. září 1941 zavraždili téměř 34 tisíc kyjevských Židů. Do roku 1945 zde pak bylo zavražděno více než sto tisíc lidí různých národností, vyznání a společenského postavení, z nichž dvě třetiny tvořili Židé. Přednáška ukrajinské historičky z Historického ústavu Akademie věd Ukrajiny Tetiany Pastušenkové představí historii lokality na pozadí dějin 20. století. Přednáška bude přenášena z Kyjeva se simultánním tlumočením a s možností následných dotazů. Po přednášce si lze prohlédnout výstavu v prostorách OVK. Akce se koná ve spolupráci s Velvyslanectvím Ukrajiny v ČR.

■ 14. 9.: ***Mezináboženské polemiky v Bagdádu 10. století***. Teologicko-filozofické pojednání *Kniha zjevených pravd a rozumových argumentů*, jehož autorem je židovský náboženský myslitel Saadja ben Josef (882–942), bylo ve své době revolučním činem. V rámci židovské nábožensko-právní literatury totiž představuje nový typ textu, který lze popsat jako první vědeckou monografii v židovském prostředí. Spis, jenž vznikl v kosmopolitním prostředí Bagdádu 10. století, představí doc. Daniel Boušek z katedry Blízkého východu FF UK a Dita Válová z Ústavu filozofie a religionistiky FF UK, kteří text přeložili a opatřili úvodní studií.

■ 19. 9. v 10.00: **Nedělní dílna pro rodiče s dětmi:** ***Lvíček Arje vypráví o stvoření světa***. Lvíček Arje dětem vysvětlí, jak se slaví židovský Nový rok (Roš hašana), a bude jim vyprávět o stvoření světa a prvních lidech. Děti se naučí písničku a ochutnají tradiční sváteční pokrmy. Prohlídka: Starý židovský hřbitov. Vstupné 70 Kč.

■ 22. 9.: ***Eskalace protižidovské politiky po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora***. Před 80 lety, na podzim roku 1941, došlo k několika přelomovým událostem, které ovlivnily dění v protektorátu Čechy Morava na mnoho dalších let. Přednáškový cyklus historiček Židovského muzea v Praze Jany Šplíchalové a Radany Rutové tyto milníky, tragické nejen pro židovské obyvatele, připomene. Přednáška je součástí cyklu *Události roku 1941 ve vzpomínkách pamětníků a dokumentech ŽMP*.

Pavel Dias: *Osvětim-Březinka*, 1975.

■ 23. 9.: *Současný izraelský film:* ***Široce otevřené oči***. Pátá část filmového cyklu filmové historičky Alice Aronové se odehrává v ultraortodoxní židovské komunitě v jeruzalémské čtvrti Mea Šearim. Fascinující příběh o lásce, o hledání víry a identity *Široce otevřené oči* (Izrael, Německo, Francie 2009, 91 min.) natočil talentovaný izraelský režisér Haim Tabakman.

■ **Výstava v OVK**: ***Babí Jar na pozadí dějin 20. století***. Výstava vypráví příběh rokle Babí Jar v Kyjevě v průběhu minulého století. Původně malebná krajina se v roce 1941 stala jedním z největších popravišť v dějinách druhé světové války. Autorem výstavy je historik, spolupracovník Muzea historie města Kyjeva a zakladatel občanského sdružení Babí Jar Vitalij Nachmanovič. Projekt byl realizován s podporou Ukrajinského ústavu národní paměti v Kyjevě a kanadské nadace Ukrajinsko-židovské setkání. Od 1. do 31. 9. 2021, po–čt 12–16, pá 10–12, během večerních programů a po domluvě. Vstup volný.

MAISELOVA SYNAGOGA

(Maiselova 7, Praha 1)

■ 30. 9. od 19.00: ***Příběh českých svitků Tóry: Beseda s Jeffreym Ohrensteinem***. Tématem besedy s předsedou organizace Memorial Scrolls Trust (MST) z Londýna Jeffreym Ohrensteinem je pozoruhodný příběh 1564 českých svitků Tóry, které se v roce 1964 dostaly do Londýna a mnohé z nich dnes slouží v synagogách po celém světě. Beseda se koná při příležitosti stálého propůjčení jednoho ze svitků Tóry pražské progresivní židovské komunitě Ec chajim, která se po Židovské obci Olomouc stane teprve druhou českou židovskou komunitou, do které se vrací český svitek ze sbírky MST. Beseda bude tlumočena do českého jazyka. Moderuje rabín David Maxa. Vstup volný.

PODZIMNÍ PROGRAM PAMÁTNÍKU TICHA

Nádraží Bubny (Bubenská 177/8b, Praha 7)

■ V rámci knižního veletrhu Svět knihy, který probíhá na holešovickém Výstavišti ve dnech 22.–25. 9., se ve středu **22. 9.** od 17.00 hodin koná v Památníku ticha uvedení anglického překladu knihy Ondřeje Kundry *Vendulka, cesta za svobodou* zachycující příběh holčičky z ikonického snímku fotografa Jana Lukase. Anglický název zní ***Vendulka – Flight to Freedom*** (nakl. Karolinum Press, 2021).

■ V sobotu **25. 9.** od 10.00 do 12.00 hodin představí David Vaughan knihu Tomáše a Martina Welsových ***Sancta Familia*** (nakl. Triáda, 2020). Autorská prezentace knižní vzpomínky na rodinu architekta Rudolfa Welse zasazená do atmosféry Prahy krátce před vypuknutím druhé světové války. Na autorské čtení naváže vycházka Holešovicemi s odborným výkladem historika architektury Zdeňka Lukeše.

■ V pondělí **4. 10.** od 17.00 hodin představí Lenka Horňáková svou knihu ***Civade: Symfonie o novém světě*** (nakl. Argo, 2020). Autorská prezentace knihy navazující na příběh Vladimíra Vochoče, bývalého československého konzula v Marseille, kterému se na počátku druhé světové války podařilo zachránit stovky lidských životů.

■ Ve středu **6. 10.** od 17.30 hodin se koná autobiografické představení o nevšední herečce a zpěvačce Haně Frejkové jako archeologie osobní minulosti v režii Miřenky Čechové a produkci Tantehorse. Inscenace se jmenuje ***Invisible I./ Hannah***.

■ Ve dnech **13. 10.–28. 11.** se v Domě U Černé Matky Boží koná výstava snímků Pavla Diase s názvem ***Torzo, vzpomínky pro budoucnost***. Expozice dosud nezveřejněných snímků třicetiletého svědectví návratů na stigmatizovaná místa spojená s příběhy šoa bude unikátní vzpomínkou na nedávno zesnulého fotografa. Připravil Památník ticha ve spolupráci s pražským Uměleckoprůmyslovým museem.

■ V sobotu **16. 10.** od 17.00 hodin se koná Bubnování pro Bubny 2021. Tradiční veřejný happening s vážným podtextem opětovně připomene první židovský transport vypravený z okupované Prahy před osmdesáti lety.

■ Ve dnech **1. 10.–13. 10.** se uskuteční předpremiéry filmu ***Zpráva***. Experimentální uvedení hraného filmu režiséra Petera Bebjaka o útěku Rudolfa Vrby a Alfreda Wetzlera z Osvětimi. Projekce spojené s diskusí pro školy a zájemce o téma v místech, kde působí aktivní židovské komunity.

Více informací získáte na stránkách www.pamatnikticha.cz.

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ Zahájení školního roku bude ve znamení preventivního antigenní testování na případný výskyt infekce covid-19. Slavnostní zahájení bude omezeno, zúčastní se ho jen prvňáčci a primáni a jejich rodiče. Výuka stejně jako kroužky a příprava na přijímací zkoušky poběží, pokud nenastane mimořádná situace, dále normálně, v měsíci září s častými přestávkami kvůli Vysokým svátkům. Více informací na www.lauder.cz.

TRYZNA KEVER AVOT

■ Tryzna Kever avot na památku našich blízkých zavražděných během šoa, již pořádá Památník Terezín a Federace židovských obcí, se konala v neděli 29. srpna u terezínského krematoria. Projevy pronesli nová izraelská velvyslankyně v ČR, J. E. paní Anna Azari, ředitel Památníku Terezín Jan Roubínek a zemský rabín Karol Sidon. Následovala modlitba kadiš na břehu řeky Ohře.

Tradiční pietní setkání proběhlo v poklidné a soustředěné atmosféře.

NEZABUDNUTÍ SUSEDIA

■ Srdečne Vás pozývame na celoslovenskú spomienkovú tryznu Nezabudnutí susedia. Koná sa na židovskom cintoríne vo Zvolene od 10.00, končí slávnostným koncertom na zvolenskom zámku.

GUSTAV MAHLER

Slovem i obrazem

■ Zuzana a Eugen Brikciusovi zvou k prohlídce plakátové výstavy *Gustav Mahler slovem i obrazem*, která se ve dnech **3.–12. září** koná na čtyřech plakátovacích plochách v ulicích Prahy (trasa začíná v ulici Na Poříčí u kostela sv. Josefa a končí panelem na Klárově u stanice metra Malostranská. Vernisáž se koná dne **2. září** v 17.00 slavnostním vylepováním prvního panelu. Výstavu lze zhlédnout i on-line na www.brikcius.eu.

MAREK BOUDA

Před okýnkem a za okýnkem

■ Výstavu fotografií z prostředí Malé Strany v době pandemie od Marka Boudy lze ve dnech **3.–22. září** zhlédnout v prostorách Spolku občanů a přátel Malé Strany a Hradčan (Malostranské nám. 4, Praha) každou středu a čtvrtek 14–18.00.

FEBIOFEST

■ Filmový festival Febiofest (Praha **17.–24. září**) přináší dva pozoruhodné izraelské snímky: ***Laila in Haifa***, režie Amos Gitai – drama s komediálními prvky o jedné osudové noci v baru v přístavním městě Haifa, kde se proplete osud pěti žen. Festivalu se osobně zúčastní scénaristka filmu Marie-Jose Sanselme. ***Asia***, režie Ruthy Pribar – film s vycházející hvězdou izraelského filmu Shirou Haas. Více informací na www.febiofest.cz.

PŘEDPLATNÉ MĚSÍČNÍKU ROŠ CHODEŠ

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

Česká pošta zrušila k 31. srpnu pražskou pobočku své předplatitelské a distribuční služby Postservis a výrazně zvýšila poštovné. Pro abonenty, kteří si *Rch* předplatili u České pošty, se podařilo nalézt náhradního distributora, spolehlivou firmu SEND, spol. s r. o. K témuž distributorovi přecházejí od 1. ledna 2022 i abonenti, kteří si dosud objednávali *Roš chodeš* přes naši redakci. Mrzí nás to, ale vzhledem ke změně v systému poštovného (zrušení zvýhodněné sazby pro tiskové zásilky, které však mohou distributorské firmy nadále využívat) bychom při pokračování vlastní distribuce museli citelně zvýšit předplatné. Při distribuci přes SEND zůstává výše abonmá zachována a i tato firma časopis zasílá v neprůhledném obalu.

Předplatné pro rok 2022 v České republice proto laskavě směřujte výhradně k firmě SEND. Stávajícím předplatitelům distributor SEND abonmá automaticky obnoví a zašle výzvu k zaplacení předplatného s informací, jak postupovat (kterou lze samozřejmě ignorovat a abonmá bude ukončeno). Postup je jednoduchý:

Předplatné časopisu si lze objednat (nebo obnovit) on-line na časopisovém portálu WWW.SEND.CZ. Vpravo nahoře zadáte do okénka „hledání“ Roš chodeš, naskočí Vám možnost objednat si měsíčník vyplněním formuláře. Objednat si časopis lze i telefonicky přes call centrum na čísle 225 985 225 (mobil č. 777 333 370) nebo zasláním e-mailové zprávy na adresu send@send.cz. Platit lze on-line kartou, převodem i složenkou, kterou SEND zasílá.

Předplatné pro ČR zůstává zachováno: 480 Kč za rok; 240 Kč za půl roku.

Zájemci o předplatné v podobě PDF (300 Kč za rok) a zahraniční předplatitelé (800 Kč za rok pro Evropu nebo 1000 Kč pro zámoří) mohou své objednávky i nadále zasílat do redakce, tedy na roschodes@sefer.cz. Na této adrese nebo na telefonních číslech 226 235 217 (m. 606 733 573) Vám rádi zodpovíme veškeré dotazy týkající se předplatného.

Velice si vážíme Vašeho zájmu o časopis a doufáme, že nám svou přízeň zachováte i nadále. Děkujeme Vám a přejeme v novém židovském roce 5782 pevné zdraví a vše dobré.

redakce Rch

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Blahoželáme členom, ktorí v mesiaci **september** slávia sviatok svojich narodenín: pani Darina Kossárová: nar. 11. 9. – 83 rokov, a pán Tomáš Gálik, nar. 4. 9. – 74 rokov. Prajeme im veľa zdravia. *Ad mea veesrim šana!*

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **september** oslávia narodeniny: pán Juraj Alexander – 77 rokov; pani Dagmar Dvorská – 90 rokov; pán Ing. Peter Gero – 79 rokov; pani Jasna Hatiarová – 74 rokov; pán Ing. Peter Horák – 71 rokov; pani doc. RNDr. Mária Hvastijová – 85 rokov; pani Viera Kamenická – 73 rokov; pani Ing. Eva Kozáková – 70 rokov; pani Mária Országová – 87 rokov; pani MUDr. Eva Salamonová – 65 rokov; pani MUDr. Daniela Stanitzová – 74 rokov; pán Nathan Karol Steiner – 88 rokov; pán MUDr. Peter Šťastný – 80 rokov; pani Viera Šurdová – 74 rokov; pán Juraj Vajda – 71 rokov; pani Ing. Viera Vašková – 76 rokov; pán PhDr. Jozef Weiss – 88 rokov; pani PhDr. Mária Weissová – 88 rokov, a pani PhDr. Zuzana Wisterová – 71 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V **září** oslaví své narozeniny: paní Věra Bakalová, nar. 14. 9. – 80 let; pan Samuel Blau, nar. 5. 9. – 19 let; pan Petr Fiša, nar. 15. 9. – 66 let; pan Arnošt Goldflam, nar. 22. 9. – 75 let; pan Boaz Harel, nar. 27. 9. – 45 let; pan David Kšica, nar. 13. 9. – 46 let; paní Hana Němečková, nar. 30. 9. – 39 let; paní Eva Pěnčíková, nar. 8. 9. – 89 let, Elijah Shai Selinger, nar. 19. 9. – 13 let; paní Ráchel Michaela Selingerová, nar. 20. 9. – 48 let; pan Tomáš Schuller; nar. 10. 9. – 47 let; paní Růžena Svobodová, nar. 13. 9. – 73 let; paní Michaela Walsbergerová, nar. 10. 9. – 46 let, a paní Ivana Zapletalová, nar. 16. 9. – 59 let. Všem přejeme dobré zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **září** oslaví jubileum naši členové: paní Ing. arch. Karolína Bergmanová – 47 let; pan Mgr. Jaroslav Faltýn – 45 let; pan Pavel Frejlach – 47 let; paní Gabriela Jirásková – 32 let; pan Miroslav Majzlík – 74 let; paní Jana Majzlíková – 44 let; paní Zlata Palkovičová – 37 let; slečna Jael Šimonová – 12 let, a pan Václav Tůma – 76 let. Jubilantům přejeme dobré zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ZPRÁVY Z OBCÍ

ŽNO KARLOVY VARY

V **září** oslaví narozeniny: paní Daniela Bendová, nar. 21. 9. – 49 let, a paní Ildikó Lörintzy, nar. 26. 9. – 51 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO LIBEREC

V **září** oslaví narozeniny: paní Jitka Pivrncová, nar. 1. 9. – 33 let; pan Pavel Gerö, nar. 16. 9. – 48 let, a paní Eva Gärtnerová, nar. 23. 9. – 84 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OLOMOUC

V **září** oslaví jubileum: paní Eva Franklová, nar. 5. 9. – 74 let; pan Matyáš Ritter, nar. 15. 9. – 28 let; pan David Ritter, nar. 15. 9. – 28 let; paní Eva Skládalová, nar. 14. 9. – 74 let; pan Daniel Peršin, nar. 12. 9. – 35 let, a slečna Anna Klimešová, nar. 12. 9. – 18 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OSTRAVA

V **září** oslaví narozeniny: Boris Buček, nar. 22. 9. – 13 let; paní PhDr. Judita Freundlichová, nar. 16. 9. – 84 let; pan Bc. Jan Hess, nar. 8. 9. – 48 let; paní Olga Urbanová, nar. 15. 9. – 51 let, a pan Radim Voznica, nar. 13. 9. – 44 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **srpnu** oslaví narozeniny: pan Arnošt Bergmann – 65 let; pan MUDr. Marcel Hájek – 56 let; paní Sarah Ruth Hájková – 31 let, a předseda obce pan Jiří Löwy – 64 let. Přejeme všem pevné zdraví a spokojenost. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO PRAHA

V **září** oslavují narozeniny: paní Gertruda Denská, nar. 25. 9. – 91 let; paní Dagmar Friedová, nar. 11. 9. – 99 let; paní Erika Gärtnerová, nar. 30. 9. – 84 let; paní Jana Hamplová, nar. 2. 9. – 91 let; pan Ivan Klíma, nar. 14. 9. – 90 let; pan Karel Köcher, nar. 21. 9. – 87 let; paní Helena Krouská, nar. 12. 9. – 100 let; paní Michaela Marečková, nar. 25. 9. – 83 let; paní Marie Marková, nar. 29. 9. – 83 let; paní Zuzana Miná̌čová, nar. 24. 9. – 90 let; paní Helena Tatarová, nar. 7. 9. – 83 let, a paní Eva Vavroušková nar. 13. 9. – 81 let. *Ad mea veesrim šana!*

Úmrtí

S lítostí oznamujeme, že dne 8. srpna zemřel ve věku 90 let pan prof. MUDr. Tomáš Radil, DrSc. Přeživší šoa, lékař, neurofyziolog, vědec a autor vzpomínek s názvem *Ve čtrnácti sám v Osvětimi.* Se zesnulým jsme se rozloučili dne 11. srpna v obřadní síni Nového židovského hřbitova v Praze.

Se smutkem oznamujeme, že dne 21. srpna zemřela ve věku 100 let paní Albertina Farská, rozená Lang.

Zichronam livracha!

ŽNO PREŠOV

V mesiaci **september** sa dožívajú jubileí títo naši členovia: pani Judita Gregušová – 93 rokov; pani doc. RNDr. Júlia Hlavačová, CSc. – 74 rokov, a pán Ing. Juraj Levický – 75 rokov. Jubilantom prajeme z celého srdca všetko najlepšie.

Ad mea veesrim šana!

ŽO TEPLICE

V **září** oslaví své narozeniny: pan Miloš Lichtenstein, nar. 6. 9. – 40 let; paní Sonja Lichtensteinová, nar. 18. 9. – 75 let; paní Tereza Skálová, nar. 26. 9. – 36 let; pan Vít Lichtenstein, nar. 7. 9 – 36 let; pan Samuel Látal, nar. 9. 9 – 22 let; pan Dominik Látal, nar. 17. 9. – 28 let; paní Gabriela Becková, nar. 1. 9. – 46 let, a paní Šeindly Faerman, nar. 20. 9. – 90 let.

Ad mea veesrim šana!

KEHILA TRENČÍN

Srdečne blahoželáme našim členom, ktorí v mesiaci **september** slávia sviatok svojich narodenín: pani Tatiana Bičanovská – 71 rokov; pani Eleonóra Nápoká – 71 rokov; pani Marta Groplová – 80 rokov, a pani Slávka Žilinčanová – 79 rokov.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **září** oslaví narozeniny paní MUDr. Antonie Chuchutová a paní Mgr. Bc. Věra Valtová. Do dalších let přejeme jmenovaným pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ZPRÁVY ZE SVĚTA

POSLEDNÍ ŽID V KÁBULU

V Kábulu ovládaném Talibánem zůstává poslední afghánský Žid, šestašedesátiletý Zebulon Simantov. Když Moše Margaten, newyorský ultraortodoxní Žid, požádal izraelsko-amerického obchodníka Motiho Kahanu, aby Simantova z Kábulu dostal, Simantov odmítl. Nechce jet do Izraele, neboť mu tam hrozí trest za to, že odmítá vydat své ženě, která tam žije, get, rozvodový list. Prostředky určené pro Simantovu záchranu však nepropadly: Kahana po domluvě s Margatenem (který sehnal další peníze) dokázal odvézt z Kábulu členky afgánského fotbalového týmu a dvě právničky s rodinami, celkem 23 lidí. V záchranných misích hodlají oba muži pokračovat.

ZLATÍ IZRAELŠTÍ PARALYMPICI

K úspěchům izraelských olympioniků (viz strana 21) se přidali i paralympici. Do uzávěrky tohoto čísla získal izraelsko-arabský plavec Lyad Šarabi zlatou medaili za 100 metrů znak. Jedná se o prvního izraelsko-arabského paralympijského/olympijského medailistu v historii; další zlaté medaile (na 200 a 400 metrů volný způsob) získal jednadvacetiletý Mark Malyar, trpící od narození ochrnutím páteře.

Připomeňme, že roku 2019, kdy se konaly Světové závody paraplavců, odmítla pořadatelská země Malajsie, aby se turnaje účastnili izraelští sportovci. Poté byly závody přemístěny do Londýna.

MINISTŘI TERORISTÉ

V nové íránské vládě zasedli dva členové, kteří jsou spjati s útokem na židovské centrum AMIA v Buenos Aires v roce 1994. Při ataku bylo zavražděno 85 lidí a 300 bylo zraněno. V srpnu schválil parlament Achmada Vahidiho jako ministra vnitra a Mohsena Rezaie jako viceprezidenta pro ekonomické záležitosti. Podle vyšetřovatelů tragédie hráli jmenovaní muži při přípravě útoku zásadní roli a Interpol na ně vydal mezinárodní zatykač.

MALÝ JERUZALÉM NA SEZNAMU UNESCO

Židovské památky v německých městech Mohuč, Špýr a Worms byly přidány do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Tamější komunity patřily k nejstarobylejším v německy mluvícím světě a prosluly svými ješivami, synagogami, rabíny a učenci. Ve Wormsu, zvaném „Malý Jeruzalém“, a v Mohuči studoval v šedesátých letech 11. století budoucí komentátor Tanachu a Talmudu Raši. Památky zahrnují synagogy, ješivy, mikve, radnici a staré hřbitovy. UNESCO ocenilo jejich význam pro poznání aškenázské tradice v 11.–14. století a fakt, že tyto budovy sloužily jako prototyp staveb pro evropské židovské komunity.

Michal Meron: *Židovská svatba ve Wormsu.*

ODMÍTANÍ SEFARDÉ

Roku 2015 přijal španělský (a portugalský) parlament jednomyslně zákon, na jehož základě má země udělit občanství potomkům sefardských Židů, které ze země roku 1492 vyhnala katolická inkvizice. Z Iberského poloostrova muselo odejít přes 200 tisíc Židů.

Pro získání občanství měl postačit dokument, že alespoň jednoho předka inkvizice pronásledovala; žadatel se nemusel vzdát dosavadního občanství, ale měl prokázat, že umí španělsky a podstoupit test z „občanské nauky“. Do roku 2019 španělské úřady vyšly vstříc 34 tisícům žadatelům z více než 150 tisíc; pak jako by dveře uzavřely. Ačkoli lhůta pro proces byla oficiálně prodloužena, žadatelé se často nedočkají žádné odpovědi nebo dostanou odpověď negativní. List *New York Times* v článku z července letošního roku popisuje, kolik úsilí a finančních prostředků lidé do potřebných dokumentů investují včetně plateb za cesty do Španělska či za právní pomoc. Nejvíce žádostí přišlo z Latinské Ameriky.

Někteří žadatelé vnímali občanství spíše symbolicky, jako způsob, jak se vyrovnat s perzekucí svých předků, pro jiné to byla životní šance. Například pro devítičlennou rodinu Marka Cabrery z venezuelské Valencie by odjezd ze země sužované ekonomickou krizí a pouličními gangy znamenal výhru. Cabrera do žádostí již investoval přes 50 000 dolarů, téměř veškeré rodinné úspory, a zatím se dočkal jen odmítnutí. Podle imigračního právníka ze Zaragozy se změnil přístup k žádostem. V předchozích letech stačilo k přijetí jen notářské potvrzení o platnosti dodaných dokumentů a vládní úředníci notářská rozhodnutí akceptovali, v letošním roce je začali revidovat.

DOBROVOLNÍCI NA HŘBITOVĚ

V létě vyčistili dobrovolníci z Maďarska, Izraele, Kanady, USA a Běloruska mnoho sekcí židovského hřbitova na budapešťské Kozmově ulici. Hřbitov, jenž se rozlohou 77 hektarů řadí k největším židovským pohřebištím v Evropě, byl založen před 130 lety a je v něm uloženo na 300 tisíc zesnulých. (Pro srovnání: pražský Nový židovský hřbitov je zhruba třetinový.) Přibližně dvě třetiny budapešťského hřbitova byly zarostlé náletovými dřevinami a vinnou révou, neboť není v silách místní obce zajistit průběžnou údržbu.

Kromě dobrovolníků se rozhodli pomoci dva američtí obchodníci s maďarskými kořeny, M. Pinter a M. Perl, kteří založili Společnost přátel budapešťského hřbitova a na péči přispívají.

(am)

ראש ירחון חדש
ROŠ CHODEŠ

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daníček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz. Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodeš*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 9. 2021.

Cena 30 Kč (1,20 €)